ifjúsági

alfa

ZSÁK A VÍZBEN

INDÓHÁZAK SPANYOLUL

A NAP-FORDULÓK TITKA

KINEK KELL PATKÁNY?

MINT A MADÁR

SKARLÁT ÉS DÉVÁNY

Boris Vallejo

BONSZAJ

AZ OROSZLÁN IMAKÖNYVE

BANDI VISSZATÉR

EGY SZOBÁNYI HAJÓ

LEVEGŐ ÉS TÁVOLSÁG

1987. ÁPRILIS

ÁRA: 26,— Ft

alfa

IX. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
A NEMZETKÖZI ÚJSÁGÍRÓ SZERVEZET MAGAZINJA TÍZEN TÚLIAKNAK

Megjelenik
minden második hónapban,
az Interpress Magazin mellékleteként

Főszerkesztő:
IVANICS ISTVÁN

Szerkesztő:
DÁVID CSABA

Szerkesztőség:
Budapest
II., Rózsahegy utca 3/B 1024
Telefon: 153-983

Postacím:

Budapest, Pf. 1525
Kiadja
a Nemzetközi Újságíró Szervezet
Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám
Vállalata, Budapest
II., Mihályfi Ernő utca 14. 1022
Telefon: 350-945

Felelős kiadó:
DR. POLLÁK MIKLÓS
vezérigazgató

87.0283
Athenaeum Nyomda, Budapest
rotációs mélynyomás
Felelős vezető:
SZLÁVIK ANDRÁS
vezérigazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. 1900, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215—96102 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1 évre: 156,— Ft, ½ évre: 78,— Ft, egyes szám ára: 26,— Ft. Megjelenik: kéthavonként. Külföldiek részére előfizethető az Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalatánál, 1022 Budapest, Mihályfi Ernő u. 14. Előfizetési díja: US $ 11,— egy évre, mely összeg átutalható a Magyar Nemzeti Banknál vezetett BC—401—6306—144—01 sz. számlára.

HU ISSN: 0138—9351

Lapterv: Gálócsi Ágnes

A lapban megjelenő színes reprodukciókat Kresz Albert készítette

Fotók és illusztrációk: Omni (2—3., 16. old.); El Pais Semanal (4—5. old.); Das Tier (18—19. old.); London Pictures Service (22—23. old.); Pan (30. old.); National Geographic (35. old.); Bunte (37. old.); 100+1 Praha (46—48. old.) és a szerkesztőség archívumából.

ZSÁK A

Lehet, hogy ha Nemo kapitány valóságosan is élt volna, ő tudna a legtöbbet a medúzákról? Hiszen a Nautilus szalonjában egy gombnyomásra kinyílt a fal, és óriási üvegablakon át látható volt a tenger élete . . .

Ezernyi színben pompázó, rendkívül változatos formájú, kocsonyás állatok népesítik be Földünk tengereit, óceánjait. Talán a legismertebb közülük az úrbélűek törzsébe tartozó sokféle medúza, amely ugyanúgy megtalálható a tengerpart sekély vizében, mint az óceán ismeretlen, feltáratlan mélységeiben. Méretük is erősen változó: van olyan, amely fölveszi a versenyt egy jókora bálnával, míg a másik akkora, mint egy kisgyerek hüvelykujja. Egyes óceánkutató biológusok úgy találják, hogy a medúzák a legjellegzetesebb tengeri állatok. Az amerikai Richard Harbison (ejtsd: ricsard herbizon) ezt így magyarázza:

– Miután rendkívüli módon alkalmazkodnak a környezetükhöz, ezek a kocsonyás élőlények jóval többet árulnak el a tengerről, mint bármelyik más, vízben élő állat. Tegyük hozzá, hogy a medúzák az óceán legrégibb lakói közé tartoznak: első példányaik 400 millió éve jelentek meg.

Bár sokat tudunk ezekről az állatokról, távolról sem mindent, hisz állandóan újabb és újabb fajokra bukkannak a kutatók. Mi az, amiben bizonyosak lehetünk? Egyrészt, a medúza lényegében nem egyéb, mint egy lebegő életmódra áttért, s ennek megfelelően módosult polip. Pedig az ember azt hinné, hogy a polip a magasabb rendű élőlény. A részletes biológiai vizsgálatok azonban bebizonyították, hogy a medúza érzékszervei, idegrendszere és izomzata fejlettebb – tehát magasabb rendű –, mint a polipé.

Ismerjük továbbá ennek a kocsonyás lénynek a szerkezetét. Fő része a külső és az alsó ernyőből álló harang. A két

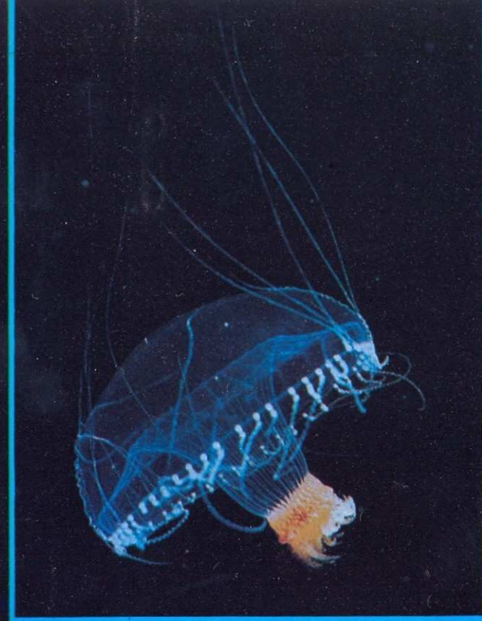

VÍZBEN

ernyő peremben egyesül, itt helyezkednek el a tapogatók és az érzékszervek, valamint az állat védelmére szolgáló csalántokok, melyekben méreganyagot raktároz a medúza. Ez a méreg hasonló ahhoz, amely csaláncsípéskor jut a bőrünkbe.

Miért nehéz ezekről az állatokról mélyrehatóbb ismereteket szerezni? Ennek a rendkívül sérülékeny test az oka, amely még a legfinomabb hálóban is könnyen fölismerhetetlen, kocsonyás péppé zúzódhat. De ugyanilyen könnyen összeroncsolódik a 95 százalékában vízből lévő test akkor is, ha a tenger mélyén uralkodó nagy nyomáshoz szokott állatot a felszínre akarjuk hozni. A nagy nyomáskülönbség pillanatok alatt végez a medúzával, a kocsonyás félgömb szó szerint szétrobban.

– Minél mélyebbre ereszkedünk az óceánban, annál hatalmasabb medúzaszörnyekkel találkozhatunk – magyarázza Harbison. – Ezek közül talán a hosszú, hólyagos medúza a legfélelmetesebb: nem ritka köztük a tizenöt-húsz méteres példány sem. (Ezt a csuklós busz nagyságú medúzát láthatjátok nagy képünkön.) A rendkívül sérülékeny állatok kutatóinak nemigen van más választásuk, mint a megfigyelés. Jószerivel azonban így is csak azokat a medúzákat tudják tanulmányozni, amelyek lassan mozognak. A gyors mozgású fajtákból gyakran alig lát mást a biológus, mint egy rejtélyes örvénylést, amely belemosódik a tenger végtelen sötétségébe. S a korlátozott időre vízbe merülő búvárruhás kutató vagy a nehézkes mozgású mélytengeri jármű kicsi ablaka mögött kuporgó megfigyelő végül is hoppon marad.

– Minden mélytengeri kutató álma egy olyan szerkezet – mondja mosolyogva Richard Harbison –, mint amilyennek a Nautilust, Nemo kapitány tengeralattjáróját Jules Verne leírta. Az ember csak ül süppedős karosszékében a hajó szalonjában, és kedvére szemlélgeti a hatalmas üvegablak mögött föltáruló világot.

S. G.

INDÓHÁZAK SPANYOLUL

A pályaudvarokról általában nem a szépség jut eszünkbe. Zajosak, huzatosak, porosak és csúnyák, mindenütt a világon. Kivéve ahol nem: sok helyütt találhatunk szép, ünnepélyes pályaudvari épületeket. Ezúttal nézzük Spanyolországot . . .

– Építsen templomot, amely kifejezi Isten hatalmát! – mondotta ezer évvel ezelőtt az építőmesternek a püspök, a király vagy a pápa.
– Építsen palotát, amely kifejezi az én hatalmamat! – mondotta néhány száz évvel később valamelyik herceg vagy fejedelem.
– Építsen pályaudvart, amely kifejezi modern korunk hangulatát, ritmusát, a technika győzelmét! – így szólhatott volna az építészmérnökhöz száz évvel ezelőtt sok-sok város polgármestere, valamelyik vasúti társaság elnöke vagy egy ország közlekedési minisztere. Az építők valóban igyekeztek olyat alkotni, ami egyszerre

1

ünnepélyes és modern,

hiszen a vasút az új kor ünnepe volt. A sok-sok csúnya és otromba pályaudvar mellett születtek szépek is, némelyikük túlságosan is szépre sikerült. Akad közöttük templom vagy mesebeli palota, de legalábbis díszes kapu. Ekkortájt, száz éve autó- és repülőgép-forgalom még nem létezett, tehát a város számára valóban a nagyvilágra nyíló kapu szerepét töltötte be a pályaudvar.
A vasúti épületekre tornyokat emeltek, ezekbe órákat szereltek, amelyek szigorúan mutatták a pontos időt embernek és vonatnak egyaránt. A déli országokban, így Spanyolországban az időt nem becsülték annyira, mint északon, ezért

az óra érdektelen

volt számukra. Ha föl is szerelték, akkor sem mindig hangsúlyos helyre. A múlt század végén épült állomásokban az a legszebb, hogy külsejükben van valami helyi, amitől az épület sajátos és jellemző. Csak annak a városnak a „kapuja" lehet, ahová építették. Ez a jelleg Spanyolországban számos helyen érvényesül. Sevilla pályaudvari csarnoka (3. képünkön) őrzi a régi, mór erődök mellvédjének formáját. Az üvegcsarnok vasváza is hasonlít a sok száz évvel korábbi, úgynevezett szamárhátíves ablakok kiképzéséhez. A barcelonai hatalmas csarnokot (4. képünk) állítólag Eiffel tervezte. (Ugyanaz a híres francia mérnök, aki a budapesti Nyugati pályaudvar csarnokát is emelte.) Barcelona pályaudvarának

könnyed ívelésű

vasszerkezete ugyan nem idéz történelmi emlékeket, de sajátos, más

2

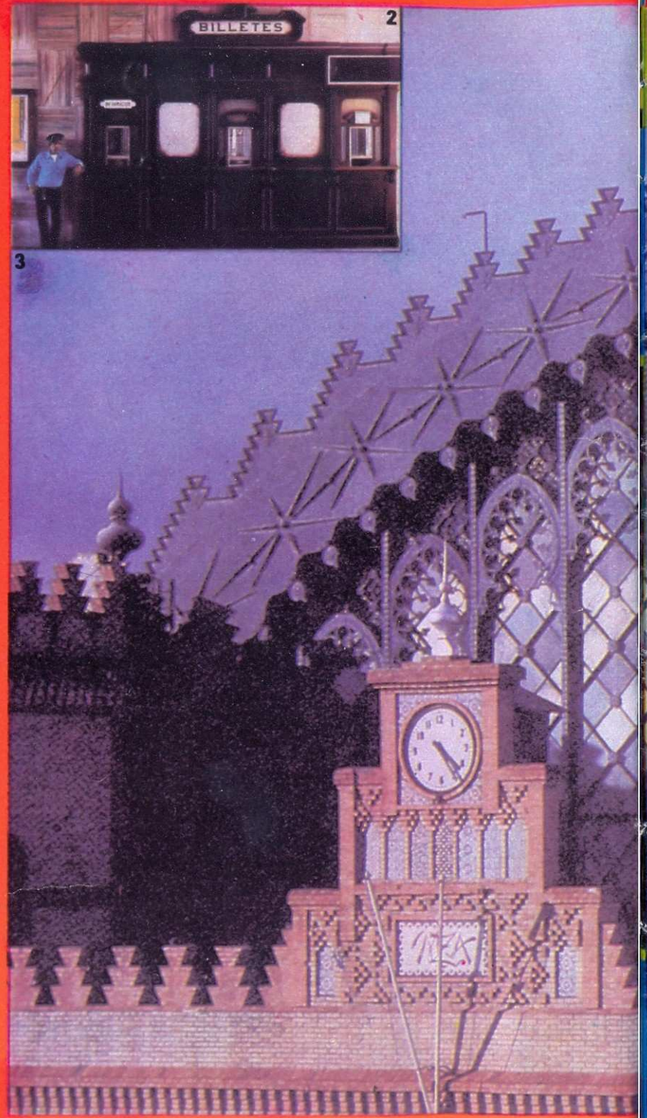
3

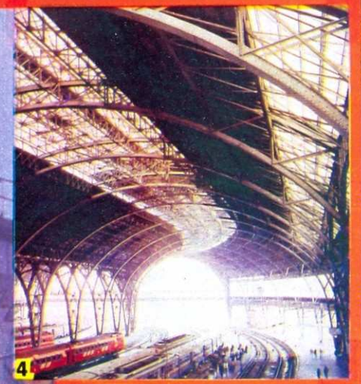
4

csarnokokkal össze nem téveszthető. Valóban olyan alkotás, amely méltó keretet nyújt a nagy vonatforgalomnak.
Aki azonban úgy gondolná, hogy szép ugyan a barcelonai pályaudvar, de igazán nem „spanyolos", az bizonyára megelégedéssel nézi egy tengerparti kisváros, Murcia pályaudvarát (1. kép). A képen látható részlet olyan, hogy ha nem látszanak a kábelek és a felirat, akár történelmi kalandfilm díszletének is nézhetnénk a két gyönyörű ablakot. Talán egy

mór harcos

háza ez, vagy a vezír háremének egyik fala . . .?
Végül látogassunk el Cartagena pályaudvarára (2. képünkön).
A fából épült pénztárfülke ugyan szintén nem népi-történelmi formájú, amint Barcelona csarnoka sem. De a századfordulón épített kis homlokzat mégis olyan otthonos hangulatú, akár egy jól megtermett pohárszék egy régi udvarházban.
Spanyolországban is gondot okoz, hogy a régi épületek romlanak, és egyre több pénzt emészt fel a javításuk. Némelyik pályaudvar azonban megmenekült és az utasok szemét örvendezteti a beton és a műanyag sivár világában.

(El Pais Semanal)

Asterix
és az aranysarló

Írta: Goscinny
Rajzolta: Uderzo
Fordította: Timár György

© DARGAUD EDITEUR. PARIS. 1961. BY GOSCINNY ET UDERZO

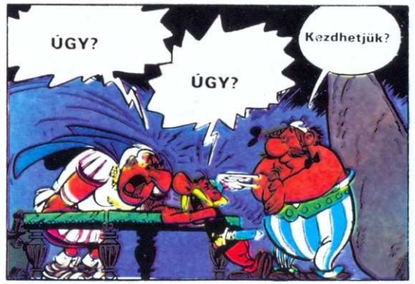

Ingyen dolgozik

Ez az ingyen dolgozó valami a giliszta. Egyrészt szegény állatka régóta már az emberi undor főlkeltője, sőt, újabban igen gyakran már csak összehasonlításként emlegetjük. Akit gilisztának neveznek, az tisztességtelen, undorító, mások előtt csúszó-mászó alak, tartása nincs, csupán aljas és gyáva tud lenni. Szegény féreg pedig a legkevésbé sem érdemli meg, hogy még így, szóban is eltaposuk. Amúgyis eleget taposunk el belőlük, főként esős időben, amikor előbújnak. A tudományos kutatások mostanában a kertészek és földművesek évszázados tapasztalatát igazolták. Ahol a giliszta megél, ott mindig lazább, oxigénben és tápanyagokban dúsabb a termőföld. A giliszta jelenléte tehát azt bizonyítja, hogy az adott területen a trágya, hulladék (mármint a növényi hulladék) hamar felszívódik és visszakerül a talaj keringési rendszerébe. A megfigyelések szerint gyorsabban fejlődnek annak a növénynek a gyökerei, amelyeket a gilisztá által vájt föld alatti útrendszerben ültettek, hiszen sokkal több táplálékhoz jutnak, mint egyebütt. Ha pedig valahol nem telepszik meg ez a földi féreg, vagy éppen elköltözik, akkor tulajdonképpen „jelentést" tett arról, hogy a talaj mérgezett, kimerült.

A giliszta ugyanúgy része annak a finom, bonyolult egyensúlynak, amelyet milliónyi állat és növény, valamint a baktériumok, gombák vagyis az egész élővilág tart fenn. Már ahol, és már amikor fenntarthatja. Mert ezt az egyensúlyt újabban annyi minden rontja, hogy szegény giliszta egymagában már mit sem ér...

GYŰLNEK A SZELVÉNYEK

Nagy visszhangot váltott ki az ALFA olvasói körében a „totó-szelvény", a posta naponta százszámra hozza a válaszokat. Ígéretünk szerint a júniusi számban fogjuk közölni a nyertesek névsorát, a beküldési határidő ugyanis március 30. volt, sorsolni tehát csak április elején lehet. Ekkor viszont az ALFA jelenlegi száma már a végső nyomdai munkálatoknál tart.

Mégis beszélnem kell az ALFA-totóról: köszönöm minden Olvasónknak a gondosan kitöltött és beküldött szelvényeket. Különösen örvendek a felnőttek kérdőíveinek. Vannak 30–36 évesek is a beküldők között, tanárok, szülők, vagy éppen gyermektelen olvasók. Mindannyiuk véleménye hasznos és fontos. A lap további szerkesztésében nagy segítséget nyújtanak válaszaik, hiszen ők más szemmel olvasák és bírálják az ALFÁ-t.

Sok-sok szelvény mellé levelet is csatoltak, ezeket sorjában közölni fogjuk, ha közérdekűek. Amelyek személyes kérdéseket feszegetnek, vagy egyéni választ igényelnek, azokra postán küldöm el a választ. Ezúttal elsőként Jasztrapszky Regina (13) székesfehérvári olvasónk leveléből idézek: „Kérem, olvassák el ezt is, hiszen én olvasóként ismerem a lapot, önök pedig szerkesztőként." – írja a kérdőív mellé csatolt levelében. Kedves Regina, leveledet külön örömmel olvastam, hiszen ritkaság, hogy valaki ilyen világosan megfogalmazza a „két oldal", az olvasó és a szerkesztő közötti különbséget. Valóban más oldalról ismerjük a lapot, ezért is kértük, hogy a „totó-szelvényt" kitöltsétek. Hasonlóképpen világos fogalmazású levelet csatolt a kérdőívhez Marschall Andrea (16) Kaposvárról, az ő leveléből is csak röviden idézek, helyhiány miatt: „Szerintem az ALFÁ-ban mindig érdekes cikkek vannak. Ha már a tudományos cikk »nehéz«,

akkor jó kikapcsolódás a képregény is. A lapot teljesen végigolvasom és sokszor előveszem a régebbi példányokat is. Az árával kapcsolatban csak annyit, hogy szerintem nem sok kéthónaponként 26 forint; már csak azért sem, mert a minőség (színes és jó képanyag) megvan hozzá." Andrea levele mellett a kérdőív hasonló véleményt tükröz. Idézzünk azonban fiúk leveleiből is, Kiss Árpád (12) Székesfehérvárról: „Néhány bejelölendő ponttal nem értek egyet, ezért nem jelöltem meg őket. Szerintem nem kell elbeszélés, vagy mese, a Kincskeresőben és más irodalmi folyóiratokban vannak. Nekem 1981-től megvan minden Alfa. Így jó, ahogy van, észrevettem, hogy drágult is, de én így is mindig megkapom."

Árpád őszinte véleményének is örvendek és nem csodálkozom, hogy nem jelölte be azt, amivel nem ért egyet. Én is így gondoltam. Annak pedig, hogy – bizonyára szülei – mindig megveszik neki az ALFÁ-t, szintén örvendek, annál is inkább, mert némelyik levél az ellenkezőjéről tanúskodik. Egyik 13 éves olvasónk, A. A. Budapestről azt írja, hogy „most adtam el a hörcsögöket, kaptam értük harminc forintot és ezt haza kellett volna vinnem, de én megvettem az ALFÁ-t, és otthon nagyon megvertek és megtilották, hogy amíg ilyen drága az ALFA, addig nem vehetek. De én ezt nem bírnám ki . . ." A levél írójának igazi nevét természetesen elhallgattam, érthető okok miatt. Nem tudom, 13 éves olvasóm a saját hörcsögjeit adta-e el, bizonyára igen, nem tudom, mennyire hiányzott a háztartásból a 26 forint, lehet, hogy hiányzott.

A fentebb idézett levél mellett azonban a többség, a túlnyomó többség nem ilyen „problematikus". Legszívesebben minden levelet, ami a „totó-szelvények" mellett érkezett, leközölnénk, csakhogy ez az egész lapot kitöltené, még a képregények helyét is. Ezért csak egy-egy levél részletét tudjuk bemutatni – miközben ebben a számban is szerepel az immár megszokott „Azt írja . . ." rovat – a többire pedig, ismétlem, mind-mind sort kerítek és levélben válaszolok. Minden „totó-kitöltőt" üdvözöl

Dávid Csaba szerkesztő

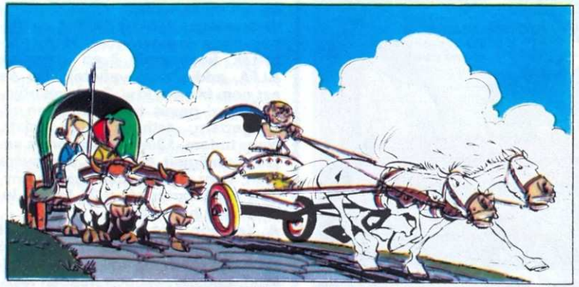

Ezt ne robottal . . . !

Hímes tojás nélkül már el sem tudjuk képzelni a húsvétot. Így jó ez, hiszen a festett, cifrázott tojások nemcsak szépek, de szépérzékünket is fejlesztik. Különösen akkor, ha a sok évszázados, hagyományos mintákat látjuk évről évre megismétlődni, feltámadni. A tojásfestés technikája nagyon sokféle lehet, kezdve az „írástól", amikor viasszal viszik fel az ábrát és utána festik a tojást, ahol tehát viasz érte, ott fehér marad, egészen a többszínű, finom ecsettel készített hímes tojásokig. Manapság otthon a legszebben és egészségünkre teljesen ártalmatlanul úgy festhetünk, ha a hagymahéj festékanyagát alkalmazzuk. Csodálatos növényi festék ez, s ha véletlenül megrepedt a tojás főzés közben, akkor is nyugodtan megehetjük a „festékessé" vált belsejét. Ha egyszerűen hagymahéj közé tesszük a tojásokat s úgy főzzük őket keményre, szép okkersárga, pirosas, barnás lesz a héjuk, amelyet – miután lehűtöttük és megszárad – egy kicsi zsírral fényezhetünk. Ha azonban szép, egészséges, egészben lehántott hagymahéjakkal burkoljuk a tojást, majd egy vékonyka vászondarabbal lekötjük, nehogy elmozduljanak a hagyma-lemezek, akkor a márványra emlékeztető mintákat kapunk. Sok munka ugyan minden egyes tojást külön becsomagolni, de megéri. Sokkal kevesebb időbe telik, ha a képen látható, precíz manipulátorral rajzoltatjuk a mintákat.

De tojást festeni robottal? Inkább a hagymahéj . . .

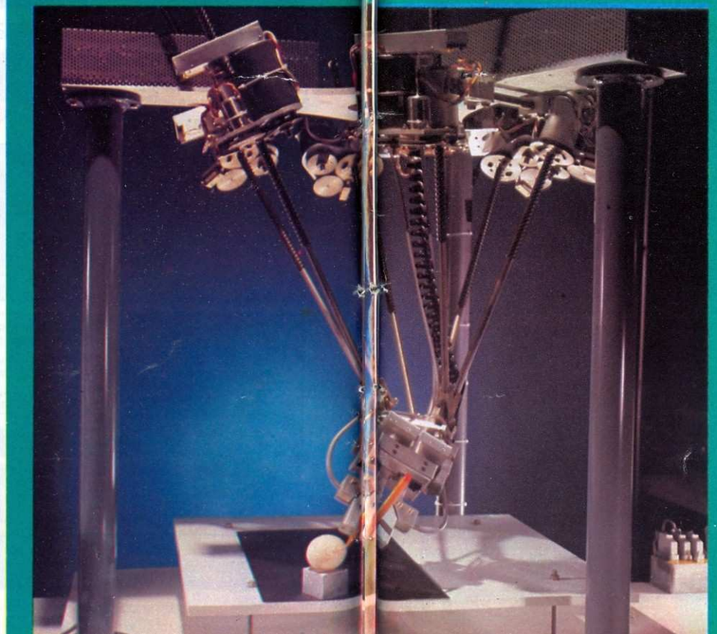

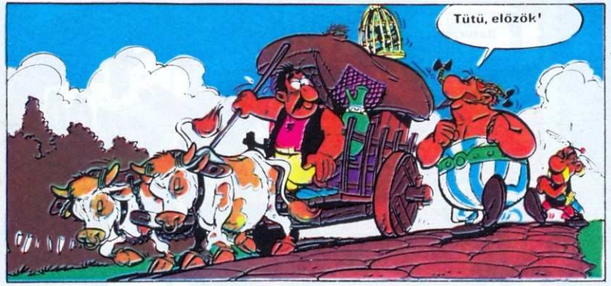

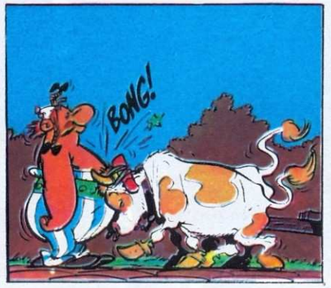

Azt írja...

... Dósa Sándor olvasónk Cserépfaluból:

„Már három éve rendszeresen megveszem lapjukat, igaz, nem fizetem elő. Az 1986. októberi számban közöltek egy cikket A Mars hercegnője címmel s ehhez különböző képeket is közöltek. Ketőt nagyon megtetszett, sajnos, idáig még sehol nem találtam őket, ezért szeretném a szerkesztőség segítségét kérni, hogy hozzájuthassak a színes reprodukciójukhoz... Előre is köszönöm fáradozásukat, tisztelettel Dósa Sándor."

Kedves Sándor, Don Maitz és Rowena Morill képei különféle nyugat-európai kiadványokban jelennek meg, például önálló albumokban. Csak azt javasolhatjuk, hogy egy ilyen út alkalmával nézz körül valamelyik könyvesboltban, de ha utazásig nem várhatsz, megrendelheted a budapesti Idegennyelvű Könyvesbolton át forintért is. Sajnos, az ilyesmi nagyon-nagyon sokba kerül, jóval többe, mint a hazai albumok.

Boromissza Dávid (Budapest VI., Benczúr u. 7.) olvasónk a múlt évi decemberi számban olvasott a büvös sorszámokról és ő maga kitalált és beküldött néhányat. Végeredményül csupa különleges számot kap, például nyolc darab nyolcast, majd egy nullát és ismét egy nyolcast, ami annyit jelent, hogy kiolvasva nyolcmilliárddal kezdődik. Helyhiány miatt sem a kiolvasott számsort nem írjuk le, sem Boromissza Dávid hat példáját nem közöljük. Az ötletes játékot és eredményeit köszönettel eltesszük emlékbe.
Kovács Zoltán sárospataki olvasónk (Bartók Béla u. 7.) olyan levelet írt, amely külön örömet szerzett nekünk.

„Levelemet azzal kell kezdenem, hogy 18 éves létemre nagy kedvelője vagyok az ALFÁnak. Ebből ered, hogy most tollat ragadtam és levelet írok Önöknek."

Örömünk részben annak szól, hogy 18 éves, tehát felnőtt olvasóink is szeretik a lapot. Még jobban örülünk viszont annak, hogy levélírónk ezt be is vallja, sokan ugyanis elolvassák, végignézik a lapot, majd úgy tesznek, mintha csinytevésen érte volna őket valaki. Letagadják, hiszen felnőtt fejjel kisebbeknek szóló dolgokat olvasni... mi-

csoda is? Nem illik? Miért is ne illenék? Kedves Kovács Zoltán, maradjon meg rendszeres olvasónknak, amíg csak önmaga számára érdekes olvasnivalót talál az ALFÁban. Ami kérdését illeti, régebbi számokat az Interpress Vállalat terjesztési osztályán kereshet, bár nem bizonyos, hogy megvan éppen az, amit szeretne megvásárolni. A cím: Budapest VIII., Pál utca 2–4., irányítószáma 1085.

Kali Csongor olvasónk levele Marosvásárhelyről jött, némi késéssel. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert Csongor még a múlt év áprilisi számában olvasott ikoszogramokhoz szól hozzá, küld is kettőt, amely nagyon jó: felvilágosíthatatlan és szétmarcangolhatatlan. Ez utóbbi ugyan csak akkor jó, ha az „sz" hangot egynek számítjuk és nem az „s" + „z" írásjelet, mert ekkor már huszonegy. Erre a sokbetűs szójátékra szerkesztőségünk nem akar visszatérni, de marosvásárhelyi olvasónk levele más miatt is idézésre érdemes. Egyrészt Csongor felsorol néhány kifejezést, úgymint egyenbillengészeti duplány (ami köztudottan kerékpárt jelent, bár mi nem tudtuk) vagy nyaktekerészeti mellfekvenc. Az ilyen és hasonló szójátékokat ismerjük, de nem a nyelvújítás korában, illetve nem komoly nyelvújítók munkája nyomán születtek. A századforduló ifjúsági és diáknyelvének vicces alkotásai, vagyis jó ötven-hetven évvel fiatalabbak a nyelvújításnál. Kali Csongor levelét így fejezi be:

„Bemutatkozással kellett volna kezdenem: Kali Csongornak hívnak, Marosvásárhelyen lakom, itt járom a negyedik osztályt az itteni ipari liceumban. Sok szeretettel – Csongor."

Kedves Csongor, a jóhangulatú üdvözletet ezúton is köszönjük, és örömmel nyugtázzuk, hogy ekkora érdeklődéssel olvassa az ALFÁt.

Még egy válasszal tartozunk: Szenczi János írja Csabacsüdről (irányítószáma 5551), hogy szívesen venné, ha naptárokat küldenénk neki. Kedves János, nem tehetjük, mert ALFA-naptár nincs. Azon kívül persze, ami az 1986. decemberi számban megjelent és reméljük, meg is vásároltad. Más cégek, vagy intézmények naptárait nem tudjuk sem megszerezni, sem elküldeni.
Leveleiteket továbbra is várjuk.

A szerkesztőség

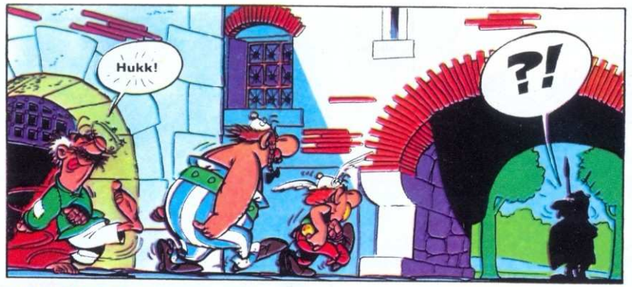

AZ AMAZON ANGÓRÁJA

Ha az amazon egy határozott fellépésű hölgy, és télvíz idején ölbe veszi kedvenc macskáját, nehogy az megfázzék, akkor ölben ül az amazon angórája. Csakhogy az amazon ritkán szokott macskával az ölében sétafikálni. Az ókorban ugyanis egy félig-meddig legendás ország legendás lakosait hívták amazonoknak. Ebben az országban csak nők éltek és olyan keményen harcoltak, hogy az bármelyik vitéz férfinak is dicséretére vált volna. Amikor aztán Pizarro és spanyoljai elindultak, hogy meghódítsák Amerikát, sokféle téveszme és képzet kapott lábra. Egyebek között az is, hogy egy helyütt harcias nőkkel kellett szembeszállniuk a hódítóknak. Ezek a harcias nők olyanok voltak, mint az ókori görögök által emlegetett amazonok. A folyónak tehát, amely mellett harcoltak, Pizarróék az Amazonok nevet adták, spanyolul ez így hangzik: Amazonas. Közben azért Európában megmaradt a szó köznapibb alkalmazása mindmáig is, a harcias, határozott fellépésű hölgyeket emlegetjük amazonként. És ölében az angóramacska? Szegény macska Kisázsiából származik, ugyanúgy egyébként, mint az angóranyúl és az angórakecske. Különösen kedvelték ezeket a fajtákat hosszú szőrük miatt, Kisázsiában pedig van egy város, Ankara a neve. A térképről tudjuk, hogy Törökország fővárosa 1924 óta. Addig ugyanis ezt a tisztet a történelemből jól ismert soknevű, ősi kikötőváros látta el: Bizánc, Konstantinápoly, Isztambul egyaránt volt a neve a különböző korokban. A török főváros tehát Ankara lett, a környékről származó macska szintén.

De azért, ha az amazon angórájáról beszélünk, nemcsak földrajzilag távoli helyeket kapcsoltunk össze, de egy kicsit zavaros képet is használtunk. Bár, attól még az amazonnak valóban lehet angórája...

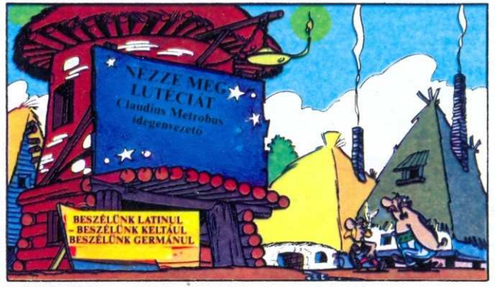

Folytatás a 26. oldalon

KINEK KELL PATKÁNY?

Zöld réten nyulak és rókák . . . a vadászok lepuffantják a rókákat, erre elszaporodnak a nyulak és lerágják a növényzetet. Ha viszont a nyulakra rendezünk hajtóvadászatot, és kiirtjuk őket, a róka éhezni fog, és bekullog a városba, hogy a szemétben keresse táplálékát. Mindez persze bonyolultabb, hiszen rókán-nyúlon kívül sokféle állat és növény él a természetben.

A középkori városok sikátoraiban, a piacok környékén és a csatornákban több volt a patkány, mint az ember: szemtelenül dézsmálták a magtárakat, halálos járványokat terjesztettek. A modern patkányirtás sikere aztán érdekes tanulságokkal szolgált. Budapesten vagy egy évtizede még kétmillió patkány lehetett, ma csak néhány ezer.

Cserébe elszaporodtak az egerek, az utcák fölött és a tereken pedig felhőkben keringenek a galambok, és a városba is belátogatnak a sirályok. Ez még nem lenne baj, bár a galamb nem is olyan békés madár, ugyanakkor betegségeket is terjeszthet. A baj inkább az, hogy a patkányok után megjelent a csótányok hada.

Mi vonzza ezeket az undorító rovarokat az ember közelébe? Persze az élelmiszer. Gazdagon terített asztalunk morzsái között és a szemétvödörben bőséges táplálékot találnak, és sohasem látott mértékben szaporodnak.

Hasznos hát a patkány? Majdnem azt mondtuk, hogy bizony az, hiszen nyersanyagokat pazarló világunkban valakinek csak el kell takaritania a hulladékot. Jelentkező akad bőven. Ha az egyiket kiirtjuk, jön a másik, ha ezt is megmérgezzük, harmadik lép a helyébe.

Ép elméjű ember a csótányokkal sem él szívesen együtt, de ha minden undorító rovart kiirtanánk, ki tudja, milyen állatok követnék őket?

Párizs gyomra, a nagy vásárcsarnok századokon át hulladékaival kövérre hizlalta a csatornák patkányseregét. Amikor az öreg épületet lebontották, hogy a helyébe csinos bevásárlóközpont és metróállomás települjön, már előre számoltak a patkányinvázióval. Vagyis azzal, hogy a patkányok tízezrei fogják ellepni a környéket, hiszen kopog majd a szemük az éhségtől. Előbb hát rettenetes patkányirtást rendeztek, de a környék házai így is sokat szenvedtek azoktól a rágcsálóktól, amelyek áttörtek a gyűrűn.

Magyarországon évente négy-ötmillió tonna háztartási hulladék halmozódik fel; seregnyi élőlény örömére. Az első telepesek a baktériumok és a gombák. Aztán érkezik mindenféle rovar, féreg, végül az előkelőbb madarak és emlősök. Persze ők is mind versengenek a szemétre vetett táplálékért, és éppen ez az, amit a magunk javára fordíthatunk.

Van olyan csirketenyésztő telep, ahol zártláncú tápanyag-hasznosításra tértek át, a trágya közt férgeket, légylárvákat tenyésztenek. Mert mit eszik a csirke? Gilisztát, kukacot. A büzös baromfitrágyából így lesz ismét csirketáp, akár a régi szemétdombokon. Ha kicsit több lenne az ilyen táphasznosító üzem, máris készen állna a biológiai örökmozgó.

A városi szemét hasznosítói a mikroorganizmusok, a feldolgozás módja pedig a komposztálás, amelynek során a szemétből termőtalaj, humusz keletkezik. Ilyen humuszgyárak nálunk is működnek már, bennük a munkára fogott apró élőlények, a mikroorganizmusok „eleszik" a táplálékot a patkány és a többi, nem valami rokonszenves fogyasztó elől. A szemetesvödörbe került maradék élelmiszerből néhány év alatt értékes humusz lesz. S ha a morzsából nem is lesz újra kenyér, de lesz föld, amely mindig megtermi a kenyérnek valót.

BARABÁS ZOLTÁN

A NAPFORDULÓK TITKA

A Nap rendületlenül vándorol égi útján – nyáron hosszabb, télen rövidebb ideig. Ez persze már akkor is így volt, amikor az ember még nem értette az évszakok és a Nap állásának összefüggését. Az ősember csak azt észlelte, hogy a napos idő életet, bőséget jelent, a tél hideget, nélkülözést, éhezést.

Az őskor embere azonban rájött, hogy a Nap útja kiszámítható. A sumérok és az óegyiptomiak már számon tartották az évszakokat, sőt: Stonehenge, Anglia kőkorszaki csillagvizsgálója, valamint több barlangfestmény is arra utal, hogy a homo sapiens (a bölcs ember) már legalább tízezer éve tudja értelmezni a Nap „hangulatait". Ez még akkor is így igaz, ha egészen a késő középkorig azt hitték, hogy a Nap és a csillagok forognak a Föld körül.

Megszülettek a naptárak, más szóval kalendáriumok, melyek – ahogy az évszázadok múltak – egyre pontosabban jelezték előre, mikor lesz napnyugta és napkelte (maga ez a két szó is azt sugallja, hogy a Nap forog az álló Föld körül, de ez ma már senkit sem zavar; így látjuk, de tudjuk, hogy nem minden van úgy, ahogy látjuk). Ezeknek az időpontoknak a tanulmányozásából is kiderül, amit tapasztalatból tudunk: az év egyik felében a napok egyre hosszabbodnak, a másik felében rövidülnek.

A két határvonalat december 21. és június 22. jelenti: ez a két napforduló ideje. Június 22-én délben kerül a Nap látszólagos égi útjának legmagasabb pontjára, ekkor teszi meg reggeltől estig az év leghosszabb és legmagasabb körívét – azazhogy csak az északi féltekén, mert a délin éppen fordítva van. Ennek a jelenségnek az a magyarázata, hogy a Föld – másodpercenként 30 kilométeres sebességgel – évente egyszer megkerüli a Napot. Más bolygókon – mivel más a Naptól való távolságuk – rövidebb, illetve hosszabb az év, legalábbis a mi, földi időszámításunkkal mérve. A Vénuszon például 244 nap, a Jupiteren viszont 4332, azaz majdnem 12 földi év. A Föld tengelye, amely a két sarkot köti össze, 23 és 27,5 fok között változó szöget zár be a keringési pálya síkjával. Így márciustól az északi félteke fordul a Nap felé, nálunk van meleg és Ausztráliában, Dél-Amerika csúcsán, valamint az Antarktiszon tél. Fél év múlva mindennek az ellenkezője játszódik le. A sarkvidékeken ennek az a következménye, hogy télen fél évig nincs napsütés, a következő hat hónapban viszont sosem nyugszik le a Nap.

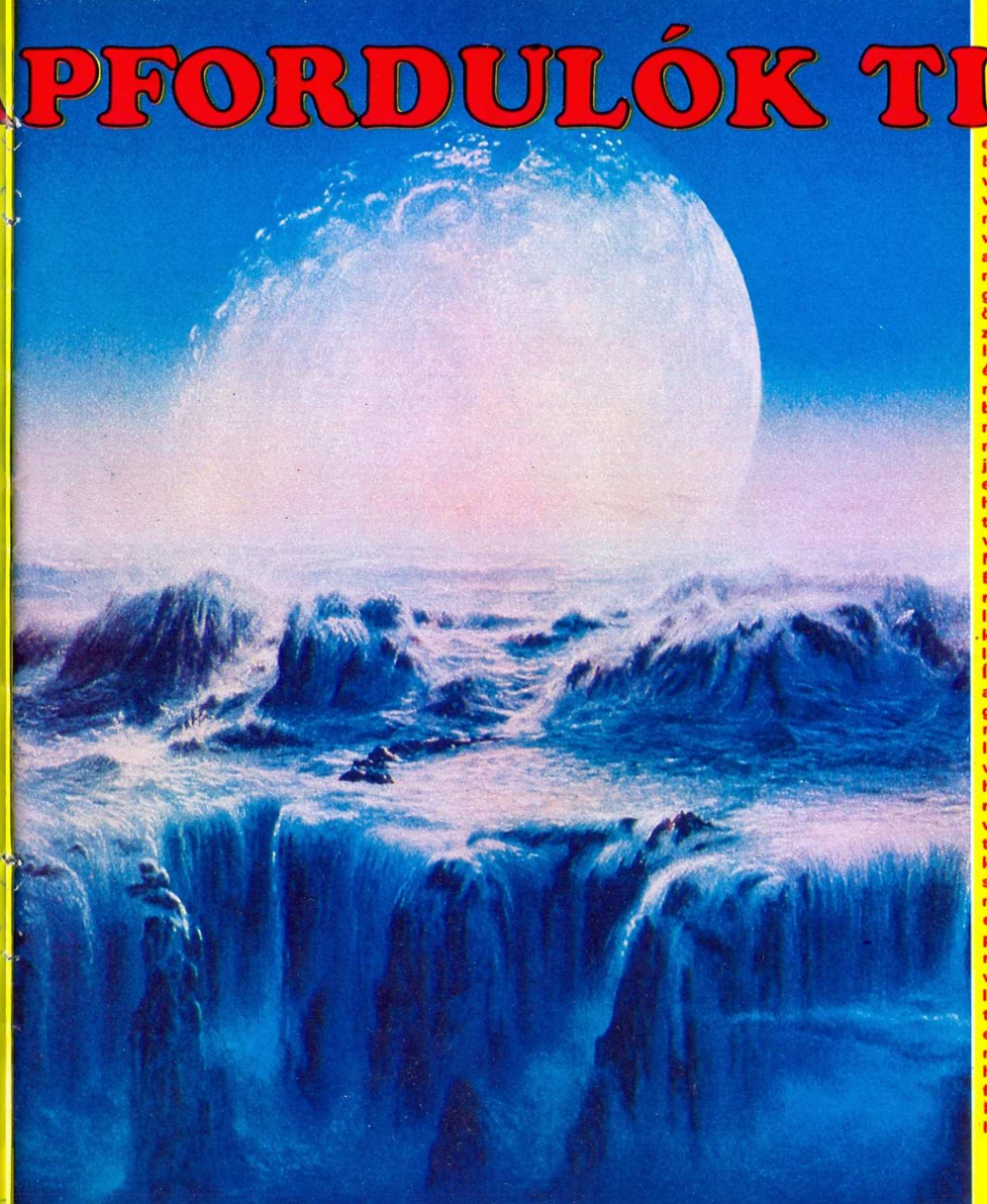

Bolygónk nem körpályán kering; január 2-án közelíti meg leginkább a Napot (47,1 millió km), míg július 3-án kerül tőle a legtávolabbra (52,1 millió km). Így éppen az északi féltekén, ahol az emberiség nagy többsége él, a Naptól való távolság mérsékli az évszakok hőmérsékleti szélsőségeit: éppen akkor vagyunk a legközelebb a Naphoz, amikor nálunk tél van, nyáron ellenben a túlzott hőségtől védő távolságra vagyunk a Naptól. De mi a helyzet a déli féltekén? Ott vajon miért nem elviselhetetlenül forró a nyár, és még kegyetlenebb a tél? Nos, ebben is a véletlen játszik szerepet. A déli félteke legnagyobb részét ugyanis óceán borítja, a víz pedig nyáron lassabban melegszik föl, mint a szárazföld, s télen lassabban hűl ki. Ez kiegyensúlyozott éghajlatot teremt. Szerencsések vagyunk tehát, mert ha valami véletlen folytán a feje tetejére állna a Föld, nem lenne számunkra lakható.

KLAUS GRÖPER

MINT A MADÁR...

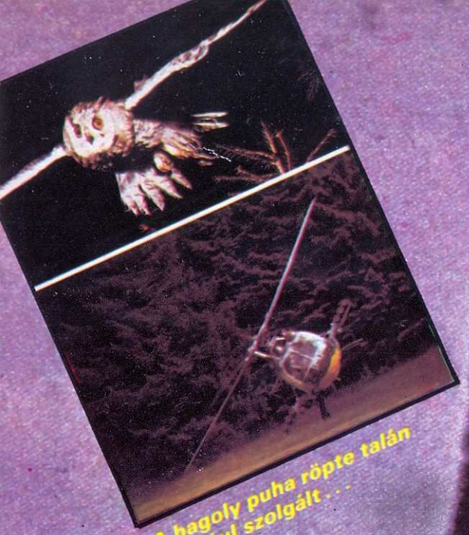

A bagoly puha röpte talán mintául szolgált...

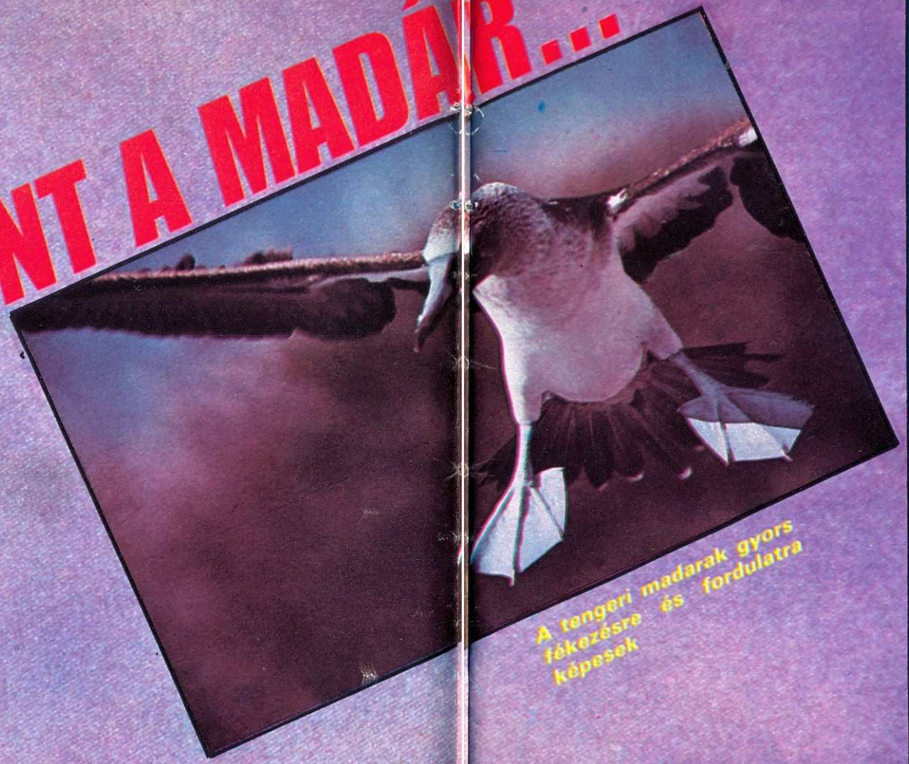

A tengeri madarak gyors fékezésre és fordulatra képesek

A flamingó nyílegyenesen repül, van hozzá tere

Azt álmodtam, hogy repülök, mint a madár...! – hányszor álmodunk ilyesmit! A repülés szép, kívánatos, a szabadság jelképe, hiszen két lábbal a földön állunk, és repülni csak zajos gépeinkkel tudunk. A madarak azonban nem szórakozásból, nem időtöltésből repülnek...

A madarak repülését régóta figyeljük, és tudjuk, hogy mindegyik faj másként emelkedik fel, másként száll le, de a levegőben sem ugyanolyan a viselkedésük. Nem is repülhetnének egyformán, hiszen mindenik fajnak más a nagysága, testalkata, élettere és az a mód, ahogyan táplálékához jut. Repülés közben a széljáráshoz, a légáramlatokhoz is igazodniuk kell, de van úgy, hogy ellenségeik elől kell menekülniük. A különféle madarak megfigyelése közben talán a legtöbb részletet a táplálékszerzésnek, a zsákmány elejtésének módjáról tudhatjuk meg. Ha a madár rendszeres táplálléka mozog, vagyis másik állatra, esetleg rovarra vadászik az illető faj, ehhez kell igazodnia. A sas először kiszemeli a halat vagy madarat, majd szárnyát összecsukja és zuhanórepüléssel, meglepetésszerűen kapja el. A magasból, csukott szárnnyal és előrenyújtott karmokkal lecsapó ragadozó kivédhetetlen, akár egy kilőtt lövedék.

Természetesen egészen más a látvány, amikor dögkeselyű csap le a magasból, hogy az elhullott tetemnek lásson. Számára fontos, hogy minél kisebb erőfeszítéssel minél nagyobb területet figyelhessen meg; órákon át kereng, néha több ezer méteres magasságban. Amint megpillant egy beteg állatot vagy a nagymacskák által elejtett zsákmányt, leereszkedik, s ha várnia kell, hát várakozik türelmesen. Egyszer szemtanúja voltam, amint egy körülbelül ötven főből álló madársereg alig tíz perc alatt úgy eltakarította egy gazella tetemét, hogy csupán fehérlő csontok maradtak.

A madarak egyik nagy-nagy csoportja a gázlómadarak társasága, ezek nem röptükben, hanem gyakran a vízben vagy süppedékes, vizenyős réten lépkedve ejtik el zsákmányukat. Korántsem tudnak olyan jól repülni, mint a sasok vagy a keselyűk. A gázlómadarak élelemszerző fegyvere a csőr és a láb, legtöbbször csak olyankor repülnek, amikor nincs más lehetőségük. Különösen szélcsendes időben meglehetősen hosszú „kifutópályára" van szükségük, hogy aztán szárnyuk csapásaival kellően nagy felhajtóerőt tudjanak teremteni.

A gólyák és a flamingók sokban hasonlítanak: lábuk, nyakuk, csőrük hosszú, mégis egészen másként repülnek, a flamingók gyorsan, egyenesen, a gólyák lassan, kanyarogva. A flamingó hosszan nekifut, mielőtt fölrepül, a leszálláshoz is nagy térre van szüksége. A nagy afrikai tavak partvidéke az otthona, hely van bőven, tojásait is olyan lapos, vízparti területeken költi ki, ahol lehetőleg vízi akadályok védik a ragadozóktól. A gólyák azonban fákon vagy kéményeken fészkelnek. Ahhoz, hogy pontosan a fészkükre tudjanak szállni, sokkal jobb navigációs képességre van szükségük, mint a flamingóknak. Amikor a gólya fészkére száll, úgy ereszkedik alá, mintha láthatatlan zsinóron engednék apránként lefelé.

Számos tengeri madár igen kemény feltételek között él, elsősorban az állandó, gyakran viharos szél nehezíti repülésüket. A sirályok, viharfecskék szárnya például meglehetősen keskeny, nehogy a szélrohamok átperdítsék őket. Kitűnően tudnak a levegőben mozogni, kanyarodni, de például a sirályok igen ügyetlenül szállnak le, és ugyanilyen nehézkesen röppennek fel a földről.

Halászómadár a szulák is. Ez a furcsa nevű madár körülbelül harmincméteres magasságból, óránként 120 kilométeres sebességgel, zuhanórepülésben hatol a víz alá, és néha a többméteres mélységet is eléri. Kitűnően repül, mégis számtalan gondja van. Legtöbb táplálékra ugyanis a sarkvidéken találna, csakhogy a tengervíz ott nem átlátszó, s a szulák így nem tudhatja, mikor érdemes a víz alá csapnia.

A madarakat irigyeljük ugyan azért, mert a földről képesek fölemelkedni, mégsem olyan szabadok, „mint a madár"... Képességeiket és lehetőségeiket össze kell hangolniuk, különben éhen pusztulnak, kimerülten lezuhannak vagy ragadozók prédájává lesznek. Azaz lennének, ha csupán szórakozásból röpködnének, ahogy azt néha feltételezzük. Ismerünk úgynevezett „gyalogos madarakat" is, a távoli vidékek struccán vagy emuján kívül közéjük tartozik az Európa-szerte honos túzok is, amelyik csak akkor kap szárnyra, ha menekülnie kell.

Repülni képtelen a pingvin is, szárnya módosult, vízben evezni tud vele. A szárazon azonban köztudottan esetlenül, nehezen mozog, hiszen a rideg sarkvidéki sziklahátakon nincs ellensége, szüksége sincsen gyors, ügyes mozgásra. A sokféle repülési mód nem más végeredményben, mint az élni akarás bámulatos megnyilvánulása.

GEORG RÜPPEL

SKARLÁT ÉS DÉVÁNY

Régi jószág lehet házunkban a szőnyeg, ha egyszer olyan sokféle szókép, kifejezés és fordulat tapad hozzá. Akit nagyon becsülnek, óvnak, az alá „szőnyeget tesznek", akivel viszont hirtelen elbánnak, az alól „kirántották a szőnyeget". De mondjuk azt is, hogy a mezőt virágszőnyeg borítja, ismerünk imaszőnyeget és még sok másfélét. Valóban, évezredek óta

szövik és csomózzák

a szőnyegeket. Különösen azoknál a népeknél terjedt el igen hamar és állt nagy becsben, amelyek sátorlakók voltak, mert helyettesítette a padlót, az ülőbútort. Később az épített és bebútorozott lakóhelyiségeket melegebbé tette. Gyapjúból, pamutból, selyemből szőtték és néha fémszálakat is alkalmaztak. Igen nagy hírre tettek szert a keleti szőnyegek, amelyeket hibásan szoktak összefoglaló néven perzsaszőnyegnek mondani. A keleti csomózott szőnyegek jellemzője, hogy a tulajdonképpeni alapot, a hosszában és keresztben futó szálakat nem lehet látni. A láncot és vetüléket – ez a hosszanti és keresztfonalak neve – eltakarják a csomókból kiálló sörték. Ettől

puha és süppedő

a csomózott keleti szőnyeg. Számos más szőnyegfajta is kialakult, hiszen volt rá idő bőven: a legrégibb szőnyeg mostani tudásunk szerint nyolcezer éve született a törökországi Çatalhüyük területén (ejtsd: Csatalhüjük). Különös szőnyeg ez a „kilim", amelyet a környéken azóta is készítenek: mértani minták díszítik, amelyek a váltogatott színű vetülékfonalakból alakulnak ki.

A nők itt ezredévek óta a kezükkel meséltek. Hiszen elbeszélési forma az, amikor olyan mintákat szőttek, mint a kétfokú bárd, a női alak, a lehajtott fejű sas. Évezredek óta vetik fel a láncot, hogy a keresztszálakból – a vetülékből – rajzokat formáljanak. Gyakran már nem is értik a minták jelentését. Ha megkérdezzük a mai anatóliai nőktől a stilizált formák értelmét, az „ananá" szóval válaszolnak, ez azt jelenti: hagyomány.

Çatalhüyükben kezdetben még nem volt írás, helyette

beszéltek a kilimek,

amelyeket szőttek, vagy a házak falára festettek. Nem tévedés: ugyanis nem egyszerűen arról van szó, hogy ugyanolyan mintákat festettek a falra. Az ősi romok között találtak olyan falfestményeket, amelyek szőnyeg varrott szélét utánozzák . . . ennek nincs semmi értelme egy falfestmény esetében, hacsak nem kilimet akart ábrázolni.

A szőnyeg tehát fontos használati tárgy volt, azt terítették a döngölt agyagpadlóra, ez volt a függöny, ajtó, takaró.

A kisázsiai török szőnyeg Magyarországon is kedvelt és drága árucikk volt. Magukkal hozták a katonák és hivatalnokok az imaszőnyegüket, és amint berendezkedtek a meghódított területeken, szükségük volt szőnyegre a házban is. Megkedvelték nagyuraink és gazdag polgáraink is, Erdélybe például igen sok török szőnyeget hoztak a kereskedők. A keleti szőnyegeket gondosan leltárba vették: a „skarlát szőnyeg" volt a kisázsiai, török eredetű, a „dévány szőnyeg" pedig a perzsa. Ami a csomózott szőnyeg finomságát illeti, ebben a

sűrűség dönt,

vagyis az, hogy egy négyzetdeciméteres területen hány csomó van. Ez általában 800 és 2000 között mozog. A világ egyik leghíresebb és legfinomabb csomózott szőnyegén, az úgynevezett bécsi vadászszőnyegen egy tízszer tíz centiméteres területen 40 000 (nem tévedés: negyvenezer) csomót kötöttek. Az ilyen finom és sűrű szőnyegek általában selyemszálból készülnek, a szélén körbefutó széles sávot keretnek, a közepét, amely szabály szerint egészen más színű, tükörnek hívják. A történelem

legendás darabja

egy perzsa uralkodó csodálatos, óriási méretű szőnyege volt. Amikor azonban 635-ben az arabok hadizsákmánya lett, feldarabolták és elosztották egymás között. Ma már bizonyára senki sem tenne ilyet, hiszen a szőnyeg egészben szép . . .

Európai szőnyeg, amely tájat és csodás állatot, egyszarvút ábrázol (Brüsszelben készült arras)

Európai, szintén csomózott szőnyeg: lengyel munka a XVIII. századból

Kilim szövésű szőnyeg a török Afyon városából

NYOLCLÁBÚ VADÁSZ

Alig másfél centiméter nagyságú, de félelmetes ragadozó: a saját magánál tízszer nagyobb halat is képes elejteni. A Dolomedes triton nevű vízipók a világ egyik legkülönösebb víz alatti vadásza. Kedveli a sűrű vízinövényeket, vadászterülete általában a sekély parti víz, a folyó vagy kisebb tó napos partszakasza. Ehhez még az is kell, hogy a víz tiszta és az áramlás gyenge legyen. A Dolomedes triton sok helyen fordul elő Európában, de megtalálható Ázsiában és a Föld távolabbi tájain is. A pókok között nomádnak számít, nem készít téli búvóhelyet, a hideg beálltával már nem vadászik, hanem tartalékaiból él. Amint közeledik a tavasz, felfedező útra indul és vadászterületet választ. A megfelelőnek talált folyó vagy tó közeléből azután nem is távozik, hanem lesi a zsákmányt. Vadászatát gondos előkészületek előzik meg. Selymes szálakat bocsát ki, azokból sző csapdát az esetleges támadó ellen, ugyanakkor önmaga számára búvóhely is ez, ahova veszély esetén elrejtőzködhet. Lesimítja hosszú lábain a szőröket, valósággal lenyalja, akár a mosakodó macska. Ezután egész testét bevonja nyálával, ez az előkészület hozzátartozik az eredményes vadászathoz.

A vízipók előkészületei körülbelül húsz percig tartanak. Ezután a vízi vadász készen áll a zsákmányszerzésre: lemerül, gondosan megkapaszkodik hátsó lábaival egy part menti növényben. Nyolc szeme van ugyan, látása mégis gyenge. Inkább első pár lábát használja tapogatóként, ezekkel észleli a víz legfinomabb rezdülését is, ha zsákmánynak való közeledik. Teljesen beleolvad környezetébe és mozdulatlanul várja a gyanútlanul úszkáló zsákmányt. Villámgyors mozdulattal ráveti magát az érkező rovarra, de ez számára legfeljebb étvágygerjesztő előétel. Sok élelemre van szüksége, és mivel zsákmányát mérgező, bénító szúrásával öli meg, saját testénél jóval nagyobb halakat is képes elejteni. Mérge azonnal hat, a megbénult halat a pók kivonszolja a szárazra. Ez mutatja, hogy testméreteihez képest milyen rendkívüli ereje van. A partra vonszolt halat kényelmesen elfogyasztja – a gondos vadászati előkészületeket akkor ismétli meg, ha ismét megéhezik.

L. M.

A Dolomedes triton hátsó lábaival kapaszkodik a part menti növénybe, és ugrásra készen várja a gyanútlan halat

Miután mérgével megbénította, áldozatát a partra vonszolja

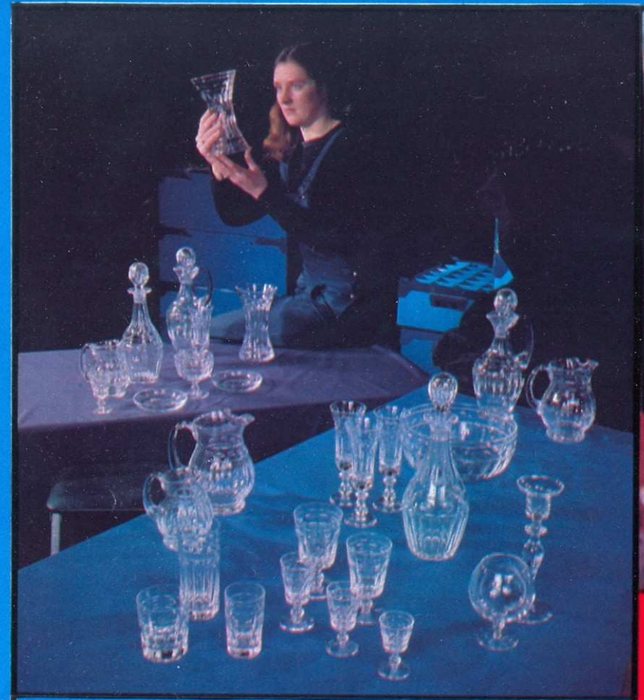

KRISTÁLY VARÁZS

Az angol üvegmetsző művesség képünkön látható remekművei világhódító útra indulnak. Kissé talán fellengzős a fogalmazás, de igaz: egy kis északnyugat-angliai város üvegművesei kaptak megbízatást arra, hogy a világon található összes brit nagykövetséget, konzulátust és kereskedelmi kirendeltséget ellássák aprólékosan megmunkált, leheletfinom üvegáruval. A huszonkét darabos egységkészletekben a likőröspohártól a boroskancsón át a gyertyatartóig szinte minden megtalálható, ami egy szépen megterített asztalra kívánkozik.

HINTALÓ

Régi, nagyszerű játék: fából készítik. Ennyit mindenki tud a hintalovakról, de az igazi paripák egy francia kisvárosban készülnek. Ott ugyanis a fából gyönyörűen kifaragott lóvacskát csillogóra vonják be, nyergét bőrből készítik és az egészet gyönyörű szépen díszítik. A kengyel nyilvánvalóan a tulajdonos gyermek növése szerint változtatható magasságú, a ló sörénye és farka pedig valódi lószőr. A legszebb lovakat Nesta Draper iparművésznő készíti, ezúttal éppen színes bőrfigurát varr az egyik televízor szügyére . . .

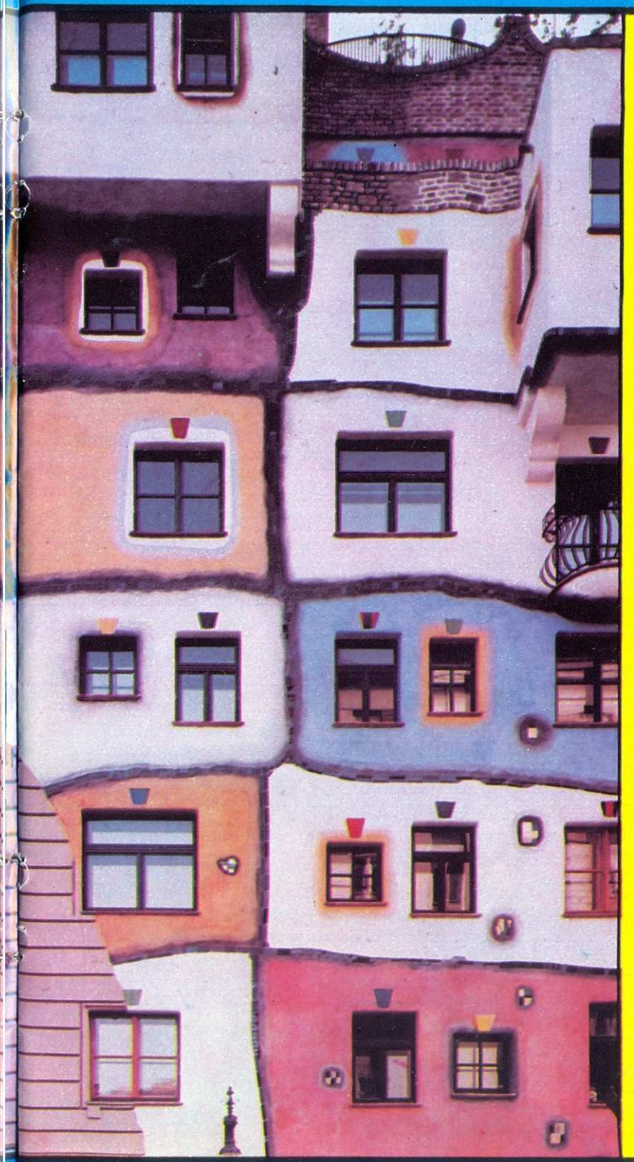

MESEHÁZ BÉCSBEN

Bécsben a Löwengasse és Kegelgasse sarkánál nemrégiben elszaporodtak a koccanásos autóbalesetek. Az egyébként körültekintő és óvatos vezetők is úgy elbámészkodnak errefelé, hogy észre sem veszik, s máris belehajtottak az előttük guruló kocsiba. De ki ezért a felelős? Furcsa mód nem a rosszul működő közlekedési lámpa, vagy egy szájtáti rendőr, hanem egy építőművész, Friedensreich Hundertwasser (ejtsd: fridenszrájh hundertvasszer), pontosabban az általa tervezett házcsoda.

A homlokzat a szivárvány minden színében pompázik, tizenkét eltérő ablakméret váltakozik a falfelületen, s a megszokott derékszögű sarkok helyett váratlan lekerekítések, hullámvonalak, füvel és fával zöldellő teraszok és külső lépcsőházak tarkítják a látványt. A tetőn pedig aranyozott kupolák csillognak.

Egyesek egy őrült elme szörnyszülöttjének, izlésromboló giccsnek tartják az építményt. Mások egyenesen az igazi „embernek való" modern alkotásnak kiáltották ki. Néhányan nem nyilatkoztak szóban, hanem úgy foglaltak állást, hogy gyorsan beköltöztek a csillagászati összegekért kínált lakásokba.

mini alfa

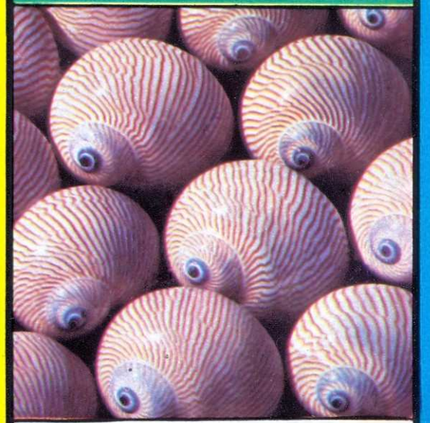

CSUPASZEM...?

Ha jobban oda figyelünk, kiderül, hogy csigaházak. Az úgynevezett barázdás holdcsiga háza ilyen csíkos. Ezek a víz alatt élő állatok az Indiai-óceánban honosak, más fajtáik azonban megtalálhatók a világ bármely tengerében, kivéve a leghidegebb vízrétegeket. A holdcsiga életét a tengerfenék homokjába ágyazódva tölti, apró állatokra, egyebek közt más csigákra vadászik. Áldozatának héját a nyelvén sorakozó, éles fogaival töri fel, és csőszerű szájnyílásával szívja ki a táplálékot. A képen ugyan egymás mellé rakva látható a sok-sok csigaház, egyébként a valóságban egymástól elkülönülve, magányosan élnek a holdcsigák.

BONSZAJ

A virágüzlet polcain jórészt a kertből-erdőből ismert fák sorakoznak: juhar (1), erdei fenyő (2), kínai boróka (3), egy almafajta (4) és bükk (5).

Az egész a tállal vagy cseréppel kezdődik: agyagból, kerámiából készül, véletlenül sem műanyagból. Innen kapta a nevét is az arasznyi erdő, bon ugyanis japánul edény, a szaj pedig a fa. Tehát a bonszaj harminc-negyven vagy hatvanéves, és egy kisgyerek is arrébb tudja tenni.

A többi már „egyszerű" biológia, hiszen minél kisebb egy növény gyökere, annál kevesebb táplálékot vesz föl, és annál kisebbre nő.

Amikor átültetik, megvágják a gyökereit, majd az ágakat is, hiszen a csökkentett gyökér nem tudna nagyobb koronát táplálni és a fa elpusztulna. A türelem tehát jól megalapozott szaktudással párosul, s az odaadó kertésznek így sikerül bármilyen fa magjából törpefát nevelnie. Különleges termőföldkeverékbe ültetik, különlegesen öntözik és még számos különleges dolgot művelnek vele, hogy a bonszaj ne elkorcsosult, nyomorék cserje legyen, hanem igazi fa, csak éppen kicsi. Így érik el azt, hogy ezek az apró fácskák ugyanúgy évtizedekig, évszázadokig éljenek, akár természetes nagyságúra növő társaik odakint . . .

A törpeség egyébként

nem kivételes,

hiszen a magas hegyvidékeken természetes körülmények között is sok törpefát látunk, fenyőfajtákat, amelyek lent a völgyben tízhúsz méteres óriásként meredeznek, fönt, a hóhatáron pedig térdmagasságúak.

Nem is szobanövények ezek a kis cserépben élő fák, mert ha rendszeresen szobában tartják őket, elsorvadnak, akár a normális növésű fák. Szobában csak az olyan törpefát tartják, amely eredetileg trópusi származású, és a hűvös éghajlatot nem bírja. A többi, erdeinkből jól ismert fa szelet, esőt kíván.

A törpefák nevelése Kínából ered. Feltehetően i. e. 200 táján alakult ki, majd eltelt vagy ezer év, amikor buddhista szerzetesek átvitték a miniatűr fákat Japánba. Ekkoriban, a X. vagy XI. században sok minden került át a Felkelő Nap országába,

eszmék és eljárások,

stílusok, szokások, amelyek aztán az idők során tősgyökeres japán szokásokká vagy éppen „tárgyakká" váltak. A kicsi fák – azonkívül, hogy igen kevés helyet igényelnek – a szerénységnek is jelképei a távol-keleti ember szemében. Kertészkedés és filozófiai gondolatok szövögetése párosult egymással, a bonszaj olyan értékké vált Japánban, hogy nemzedékeken át apáról fiúra öröklődnek a kis fák. Egyes családok birtokában állítólag több száz éves fák is vannak . . . sokszor hallani olyan történeteket, amelyek szerint a családfő halála után a rokonság vita nélkül megegyezik a vagyon felosztásában, de amikor a bonszaj-liget elosztására kerül sor, kitör a vihar.

Még háromszáz évvel ezelőtt is érvényben volt az a törvény, amely szerint törpefát csak nemesek és szerzetesek tarthattak, a japán polgárok, kézművesek csak a XVIII. század óta foglalkozhatnak az asztalon is elférő erdőcskével.

Amikor a századfordulón Európa a japán művészetek iránt egyre jobban érdeklődni kezdett,

ekkor átkerült hozzánk

a bonszaj is: 1878-ban a párizsi világkiállításon már álmélkodhattak a kisméretű japán csodafák láttán. Azóta fokozatosan terjed a divat Európa-szerte.

A törpefa persze nem csupán törpe, hanem egyéb ismérveknek is meg kell felelnie. Mindenekelőtt nem lehet szimmetrikus, általában kissé féloldalra dőlt, mintha egy szeles völgyben növekedett volna. Alakjának harmonikusan változatosnak kell lennie, hiszen így tükrözi a természet végtelen változatosságát. Növekedése, alakja, élettartama mind a csendes szemlélődést segíti elő: miközben tulajdonosa gondozza, nem csupán kertészkedik, hanem a nyugalmat, a természet akadályokat legyőző kitartását figyelheti. Olyan „műtárgy", amely arra figyelmeztet, hogy élet és halál együtt alkotja a világot.

P. M. Magazin

A fák nagyságát jól látni, amikor a kertész is megjelenik . . . a kertész arca pedig azt igazolja, hogy a bonszaj ápolása nem egyszerű munka, hanem nyugodt, szelíd gondoskodás is . . .

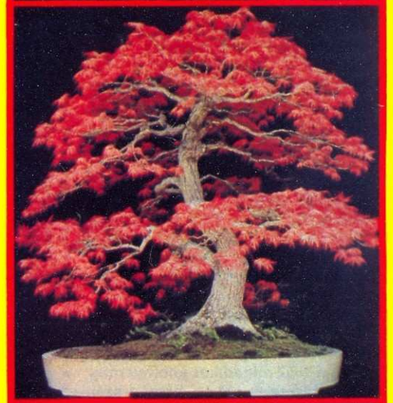

Japán juhar piros, tavaszi lombkoronával: ez a fácska százéves és 85 centiméter magas

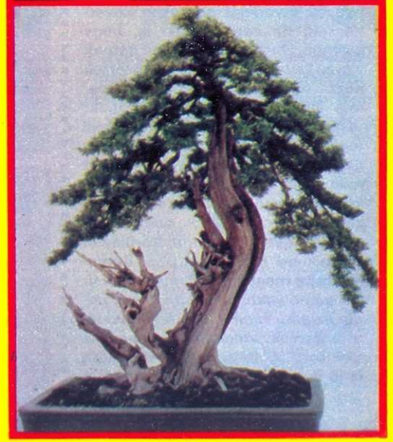

Egy valódi matuzsálem: borókafenyő, amely 75 centiméter magas és háromszáz éves

Folytatás a 15. oldalról

MESSZE SZÁLLNAK...

Falsterbo egy svédországi kisváros, a tengerbe nyúló félszigetre épült. Minden évben augusztus és november között óriási forgalmat bonyolít le, ugyanis egész Észak-Európából tódulnak ide a madárkedvelők. A csődület oka az, hogy ekkortájt gyülekeznek a környéken a vándormadarak, amelyek az ősz közeledtével délre szállnak. Tudományos kutatók és amatőrök érkeznek Falsterbo környékére, fegyverük a távcső vagy messzelátó. Sokuk, még az amatőrök is, már a repülés módjáról fölismerik, hogy miféle madarak gyülekeznek. Az egész tevékenység persze nemcsak szórakozás, hanem elsősorban természetvédelmi munka. A helységben harminc éve alapítottak ornitológiai, vagyis madártani állomást, ahol évente húsz-huszonötezer madarat gyűrűznek meg. Még rekord felállítására is tellett, az 1964. október 1-i dátum ugyanis arról híres, hogy ezen az egyetlen napon 1457 maradarat jelöltek meg. A jelölés segít abban, hogy a szárnyasok útvonalát pontosan követhessék, de segít abban is, hogy számon tartsák, hányan térnek vissza tavasszal a délre költözöttek közül. A madarak egyébként is sokféle kutatási feladatot nyújtanak: van, aki a repülésük technikájával foglalkozik, más azt vizsgálja, hogyan tájékozódnak a térben, ismét más élete céljának tekinti, hogy a különféle vadmadarakat védelmezze, óvja. A számítások szerint őszszel az északi tájakon körülbelül egymilliárd madár kel útra, némelyik fajta magányosan repül, mások kis gomolyokban, ismét mások pedig szigorú rendben. Ilyenek például a darvak, amelyek pontosan kialakított „V" betűjét a mi tájainkon is jó ismeri az, aki figyelmesebben szokott fölnézni az égre.

A Magyar Filatélia Vállalat TAVASZI VÁSÁR-t rendez áprilisban, budapesti szaküzleteiben: VI., November 7. tér 3. V., Petőfi Sándor u. 17–19.

Minden kedves vásárlónk, aki 300,– Ft feletti értékben vásárol, ajándékcsomagot kap! 2000 db ajándékcsomag! MINDEN AJÁNDÉK FŐNYEREMÉNY!

Az akció postai megrendelésekre nem vonatkozik, SZEMÉLYESEN keresd fel szaküzleteinket!

Válasszon gyermekeinek, unokáinak szép termékeinkből a saját üzemeltetésű mintaboltokban:

Budapesten
Óbudán a Szentendrei út 39. sz. alatt
Újpesten a Dózsa György u. 27. sz. alatt
Kispesten a Vörös Hadsereg útja 96. sz. alatt
Pesterzsébeten az Ady Endre u. 68–70. sz. alatt

Vidéken
Gyulán a Városház u. 1. sz. alatt
Szegeden a Nagy Jenő u. 6. sz. alatt
Marcaliban a Széchenyi u. 1. sz. alatt
Csornán a Templom u. 6. sz. alatt
Salgótarjánban az Arany János u. 13. sz. alatt

BH
BUDAPESTI HARISNYAGYÁR

Folytatás a következő számban

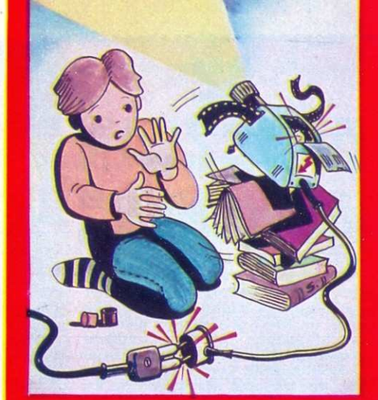

Diavetítőt csak felnőtt kezelhet!

MAGYAR VILLAMOS MŰVEK TRÖSZT
1011 BUDAPEST, VÁM U. 5-7.

Utcai hálózatot vagy csatlakozó vezetéket megérinteni életveszélyes!

AZ OROSZLÁN IMAKÖNYVE

1983-ban egy londoni árverésen 11 millió fontért (körülbelül 740 millió forintért) gazdát cserélt egy felbecsülhetetlen értékű középkori kézirat. Az NSZK-ban fogják kiállítani a különösen értékes kódexet, amely a lakosság adományainak köszönhetően került az országba. Egykor ugyanis német földön készítették ezt a könyvet, amelyet most közszemlére bocsátanak. Pontosabban a másolatait, hiszen az eredetire különösen vigyázni kell.

Hogyan lehet egy ilyen értékes, törékeny, 800 éves pergamen-kéziratot mindenki számára elérhetővé tenni anélkül, hogy kárt tennének benne. Csakis a korszerű technika segítségével.

A becses könyvet Oroszlán Henrik rendelte a XII. században. Oroszlán Henrik szász herceg, Rőtszakállú (Barbarossa) Frigyes császár unokaöccse a középkori német történelem egyik legnépszerűbb uralkodója, híres volt arról, hogy kedvelte a művészeteket. Ő rendelte felesége számára a helmarshauseni kolostor „író- és festőműhelyében" ezt a szentek életével foglalkozó könyvet, vagyis úgynevezett evangeliáriumot. A kétszázhuszonhat oldalas könyv ötven egész oldalas miniatúrájával és ezerhatszáz képpé formált sorkezdő nagybetűjével, az úgynevezett iniciálékkal a középkori német könyvmásoló művészet legszebb darabja.

A mű pontos keletkezési idejéről még vitatkoznak a szakértők. Egyesek 1175-re teszik, ugyanis Henrik ekkoriban volt hatalma teljében. Mások szerint azonban jó tíz évvel később, 1188-ban készült Herimann szerzetes alkotása. (A művész ugyanis megörökítette nevét a könyvet bevezető, ajánló versben.) A kutatók úgy gondol-

A képen a mindenség uraként trónoló Krisztus, körülötte a kis képek a világ teremtését jelenítik meg

ják, hogy az uralkodó csak azután fordult a művészetek felé, miután császári nagybátyja megfosztotta a hatalmától. Amíg ugyanis Oroszlán Henrik politizált és hadviselésssel törődött, nem jutott ideje a kultúrára.

A fejedelmi ajándék nem mindennapi használatra készült, hanem kizárólag ünnepi alkalmakra. Ezt a feltételezést erősíti meg a kor szokásainak ismerete, valamint az, hogy az arany, ezüst és cinóbervörös színeket szokatlanul bőkezűen alkalmazták. (Ekkortájt ugyanis a cinóber majdnem ugyanolyan drága festékanyag, akár az arany- és ezüstpor.) A pompás könyvecske négyszáz évvel megszületése után Prágában bukkant föl. Ma már kideríthetetlen, hogyan került oda. Amikor aztán 1620-ban Csehország a fehérhegyi csata után elveszítet-

A megrendelő személye is szerepel a képeken: Krisztus megkoronázza Oroszlán Henriket és feleségét

te függetlenségét és a Habsburg birodalom tartománya lett, a mű Ausztriába került. Itt őrizték a bevezetőben említett árverésig. A ma emberének szerencsére megadatott, hogy a letűnt korok kulturális értékeinek közelébe férkőzzék. Most a modern technika segítségével helyreállított, restaurált műről hasonmás kiadást készítenek, és ezt bárki a kezébe veheti, kedvére lapozhatja. Így válhat valósággá a német költőfejedelem, Goethe tanácsa: „Amit az apáktól örökölsz, örökítsd azt te is tovább!"

Pan

VIKINGEK

Elég sokat hallunk a vikingekről, pontosabban olvasunk a különféle történelmi regényekben és néha kalandfilmeket is látunk róluk. Ezekben a történetekben úgy jelennek meg, mint vérengző harcosok vagy vakmerő hajósok. Felülnek vitorlával és evezővel hajtott, keskeny hajóikra, bejárják Európa partvidékeit és végigrabolnak minden falut, várost, amely útközben fekszik . . .

Ritkán hallunk arról, hogyan éltek valójában a kis, északi falvakban, ahonnan kalandos útjaikra elindultak. Nem csupán rablással foglalkoztak, ahogyan egyetlen nép sem a történelem folyamán. Kereskedtek is, méghozzá igen ügyesen.

De egyáltalán kicsodák a vikingek? Röviden szólva a mai norvégok, svédek, dánok és izlandiak ősei. Azt pedig, hogy miként éltek, sokféle írott emlékről, használati tárgyról, rajzról, faragásról tudhatjuk meg.

A hivatásos énekmondó, a szkald igen fontos szerepet töltött be a falu vagy a nagyobb közösség életében. Az énekmondó volt a közös emlékezet őre, ő fogalmazta meg a végbevitt hőstettek, a hajóutak, győzelmek vagy vereségek történetét, amikor a nagy család, a falu vagy akár több település népe összegyűlt, ő mesélte-énekelte ezeket a hősi dalokat, krónikás verseket.

A kereskedés, a cserebere igen bő választékot biztosított, hiszen saját készítményeik és a messzi tájak kincsei egyaránt szerepeltek

Hajóútjaik során igen messzire eljutottak, tudunk olyan normann, azaz viking csapatról, amely még a bizánci császárok szolgálatába is elszegődött. Megtörtént, hogy egy-egy szerencsés, kalandvágyó hajó elvitorlázott-evezett a Fekete-tengeren át a Duna vagy a Dnyeper alsó folyására is. Ha ehhez hozzátesszük, hogy általában a mai Norvégia vagy Dánia part menti falvaiból indultak útnak, bizony minden tiszteletet megérdemel a vikingek hajózótudása és merészsége.

Mondhatni, szinte az egész világot bejárták, legalábbis az akkortájt elérhető világot, hiszen nemcsak az európai partok mentén hajóztak, hanem a nyugatra lévő Izlandra, ahol aztán államot alapítottak (és zord talajáról nevezték el Jégföldnek, mert ez az „izland" jelentése). Még távolabbra is eljutottak, méghozzá a hajózásra alkalmasabb nyári időszakban a fűvel borított Grönlandra – ennek ezért lett „zöld föld" a neve. Egyes források szerint Észak-Amerikát is megjárták.

Hajóik igen karcsú, erős felépítésűek voltak, mint említettük, jórészt evezővel hajtották őket. Volt azonban egy árbocuk és ezen keresztárboccal ellátott, úgynevezett haránt-vitorlát alkalmaztak, amely hátszél esetén nagy sebességgel röpítette a hajót. Hogy milyen kitűnően „állta" a vikingek hajója a hullámverést, arra jellemző, hogy a múlt század végén Norvégiában megtalálták egy lápba süllyedve az egyik, korabeli hajót, ezt pontosan lemásolták, és 1894-ben a chicagói világkiállításra az Atlanti-óceánon tizenhárom fővel átkeltek. A nyílt tengeri szélrohamok és hullámverés mit sem ártott az ősi módszer szerint épült hajónak.

Lássuk azonban az „igazi" viking életet, s mindenekelőtt tisztázzuk a viking szó jelentését. A nép neve, a normann, északi embert jelent és csupán a vezéreket hívták vikingnek.

Faluközösségekben éltek, s a rövid északi nyár miatt elsősorban halászattal, vadászattal foglalkoztak. A sovány, sziklás-köves földeken árpát és zabot is termesztettek, árpából főzték legfontosabb nemzeti italukat, a sört. Ahol lehetett, méhészkedtek is, a méz töltötte be a cukor, az édesség szerepét, egy részéből pedig szintén italt főztek, az úgynevezett méhsört. Bár ezt is sörnek nevezzük, sűrűbb ital volt, amelyet aztán vízzel hígítottak.

A szűkös életfeltételek persze igencsak megkönnyítették azt a folyamatot, amely során portyázni, kalandozni egyre többen szálltak hajóra. Számos középkori, tengerparti ország életét megkeserítették, Franciaországban például meg is telepedtek: az ország északnyugati részét máig róluk nevezik Nor-

VIKINGEK

mandiának. Anglia szintén sokat szenvedett a hajózó rablók betöréseitől, míg 1066-ban Hódító Vilmos vezetésével a normannok az egész országot elfoglalták. Normandiából kiindulva hódítottak délen is, így például 1030-ban Dél-Itáliában várost alapítottak, száz évvel később pedig híres uralkodójuk, II. Roger megalapította a Normann Királyságot, más néven a Szicíliai Kettős Királyságot.

A történelem során igen sokszor megesett, hogy egy pásztorkodásból, vadászatból, később pedig rablóhadjáratokból élő nép távoli, idegen területeket hódított meg. A legtöbb esetben a hódítók előbb-utóbb beolvadnak a helyi lakosságba, ez történt a vikingek népével is. Hiszen, aki önmaga keveset alkot és fegyvereit, használati tárgyait elsősorban rablással szerzi, annak az alkotó készsége sem fejlődik ki. Leigázhatja falvak, városok, országok népét, de a legyőzöttek jobban tudnak földet művelni, fazekaskodni, házat építeni, vagy vasat kovácsolni . . . és előbb-utóbb felülkerekednek. A vikingek földrajzi felfedezéseit az utókor elfelejtette, csak a legújabb történeti búvárkodások derítettek fényt a merész hajósok távoli útjaira. Hajózótudományuk is jórészt feledésbe ment, mert az európai hajózás nagy műszaki teljesítményei és találmányai elsősorban a földközi-tengeri hajózási tudományból alakultak ki. De mindenütt, ahová a vikingek a X. és XI. században eljutottak, nyomot hagytak: ők is gazdagították az adott környék kultúráját.

Felhajóztak egy-egy folyó mentén és megtámadták a helybelieket: akit elfoghattak, eladták rabszolgának

A fából ácsolt kunyhóban szabad tűzön főtt az étel, miközben a harcosok fegyvereiket tisztogatták (jobbra fent)

A győztes portya utáni hazatérés csupa öröm: a ládikában messzi földön vert aranytárgyak, az asszonynak pedig finom kelme . . . (jobbra lent)

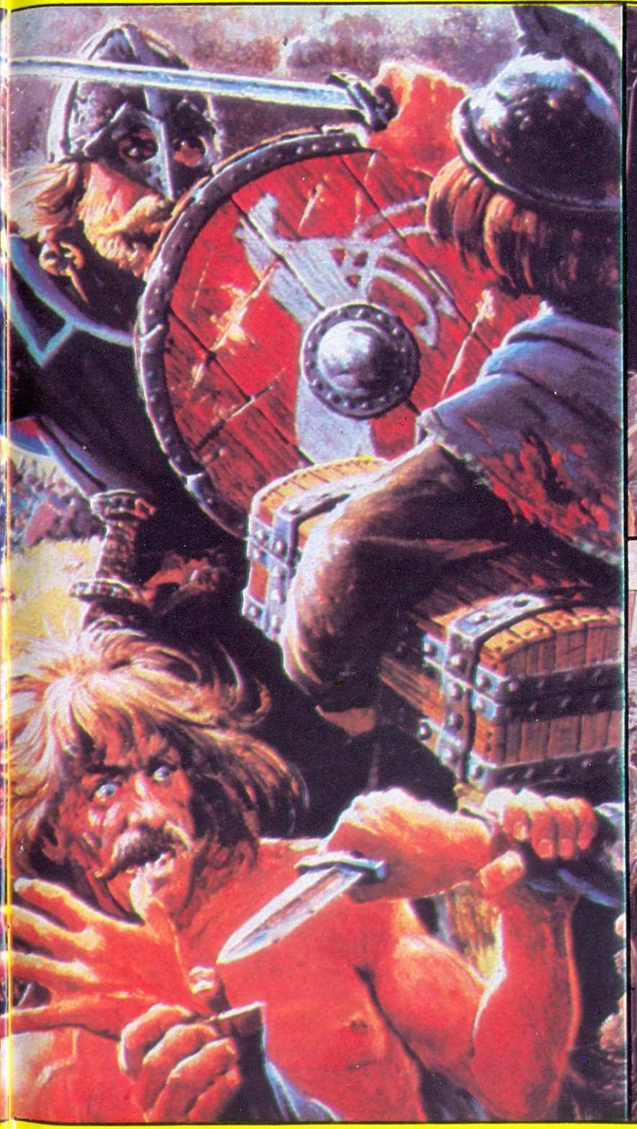

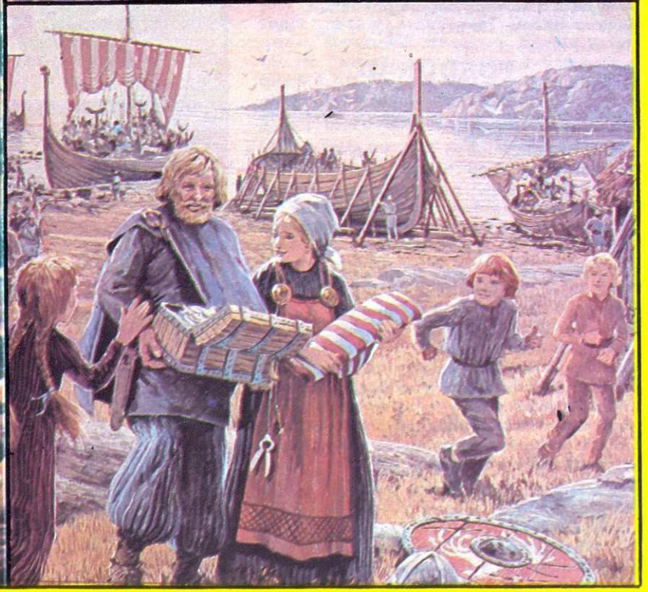

HARRY GOODRIDGE
BANDI VISSZATÉR

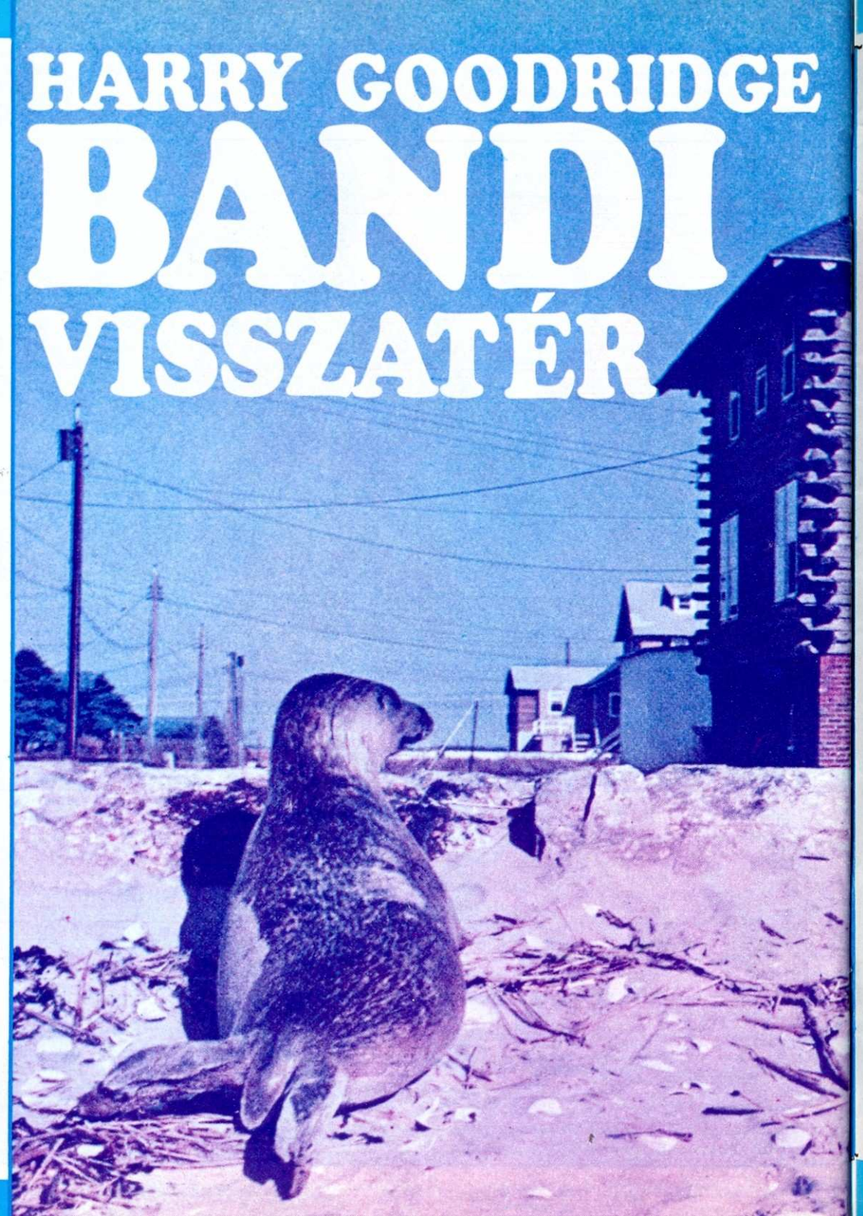

A történet, amelyet az amerikai szerző elmesél, negyedszázada kezdődött. 1961 májusában Goodridge (ejtsd: gúdridzs) egy fókával akadt össze, aztán jó húsz éven át különféle kalandokat éltek át együtt.

Szomszédom motoros jachtján mentünk ki a vízre. Éppen az úgynevezett Robinson-szikla mellett húztunk el, amikor a barátom hirtelen felkiáltott:

– Oda nézz, ott úszik egy fókakölyök!

Körülbelül tizenöt méternyire tőlünk én is láttam a vízből felbukkanó kerek fejet. A kis fóka nem merült el, nem menekült, hanem mintha egyenest ránk nézett volna, minden félelem nélkül úszott egyre közelebb. Szomszédom is, én is a vizet pásztáztuk a tekintetünkkel, hátha valahol felfedezzük a kölyök anyját is. A fókamamák ugyanis arról nevezetesek, hogy igen gondosan őrzik kicsinyeiket s nem tágítanak a közeléből. De anyaállatot sehol a közelben nem láttunk, s ebből arra következtettünk, hogy a kölyök elárvult. Bizonyosan fókavadászok ölték meg az anyját, s ő valahogyan megmenekült.

FÜRDŐKÁD A PINCÉBEN

Ha a kölyök valóban árva, kegyetlen lesz a sorsa. Vagy szép lassan éhen hal, vagy előbb-utóbb egy cápa gyomrában végzi. Nem sokat teketóriáztam, hanem a vízbe ugrottam és a jacht fedélzetére vettem a kis fókát.

A vadon, természetes körülmények között élő, emberhez nem szokott állatok ilyenkor agresszívak, támadnak, dühöngenek. Ez a vidám fókakölyök azonban nem ezt művelte. Mindenekelőtt gyorsan bejárta, mondhatni belakta a jachtot, végighempergett a fedélzeten, megvizsgált minden rést, kötelet, korlátot, deszkát. Kíváncsian és játékosan viselkedett, akár egy kismacska. Közel hajoltam hozzá és megsimogattam a fejét, erre bizalommal nézett rám.

Ez a jelenet mindkettőnk életében fordulópontot jelentett. A kisfókát Bandinak neveztem el, ő pedig minden nehézség nélkül beilleszkedett az új környezetbe. Amikor hazaszállítottam, az egész-népes családot, feleségemet és öt gyermekemet egyaránt bizalommal szemlélte, mintegy tudomásul vette, hogy mától kezdve együtt élünk. Három héten át cumisüvegből etettem egy keverékkel, amelyet magunk találtunk ki és készítettünk nap mint nap: tej, tojás és bizonyos vitaminok.

Aztán Bandi rászokott a halra, s ettől kezdve tulajdonképpen nem szorult emberi segítségre. Tőlem vagy gyermekeimtől nem tanulhatta meg, hogyan kell halat fogni, ezt a tudást csak ő maga szerezhette meg. Naponta levittem a tengerre, a kikötő közelében a vízbe eresztettem. Minden ilyen alkalommal elhatároztam, hogy ha Bandit visszavonzza a szabad természet és nem mászik ki többé hozzám, én belenyugszom: végleges búcsút veszünk.

Esténként azonban hazafelé menet mindig a vízpartra kanyarodtam és minden alkalommal ott találtam a kisfókát. Kiúszkálta magát, és a fövenyen arra várt, hogy hazavigyék s megetessék.

Egy alkalommal aztán otthon hozzá sem nyúlt az eléje tett halhoz. Megértettem, hogy elsajátította ősi mesterségét, a halfogást: ettől kezdve tehát valóban független, önálló lénnyé vált. Ismételten számítanom kellett arra, hogy elhagy.

Nem tette. Úgy látszik, igényelte az emberi társaságot, olyan valakiknek tekintett mindannyiunkat, akikhez bizalommal és barátsággal tudott közeledni.

A pincében egy régi fürdőkádat megtöltöttem vízzel, s ha Bandi nem volt éppen a tengeren, hát ebben a fürdőkádban tanyázott. Jókedve és viccelődő hajlama a legkevésbé sem csökkent. Azt hittük, mélyen alszik, de amint valaki közelebb ment hozzá, egyetlen farkcsapással nyakon öntötte vízzel.

VISSZA A KOSÁRBA

Egy alkalommal hétéves kislányom, Toni is kijött a mólóra. A fóka vidáman melléje caplatott, a gyermek pedig lehajolt hozzá, hogy megpaskolja a fejét. Bandi a kislány gyönyörű, vadonatúj ünneplőjéről, egy sötétkék tengerészkabátról egyetlen mozdulattal letépte az egyik csillogó rézgombot. Aztán a hat méter mély vízbe köpte a zsákmányt. Toni sírt, én pedig szigorú képpel megdorgáltam a fókát és napirendre tértem a dolog fölött. Majd veszünk másik gombot. Ugyancsak meglepődtem, amikor másnap este a szokásos parti találkozás alkalmával Bandi a lábam elé köpte az előzőleg elsüllyesztett rézgombot.

Novemberben a kikötőben megvastagodott a jég. A fóka addigra meglehetősen önálló életet élt és a rakodóhíd közelében vert tanyát, de minden alkonyatkor a szokott időben egy léken át megjelent a parti találkozón.

Egy éjjel iszonyú vihar tört ki, süvített a jéghideg szél és összevissza kergette-dobálta a kikötőben a jégtáblákat. Tudtam, hogy ez Bandi számára életveszélyt jelenthet, fölkeltem és kihajtottam a találkahelyre. Hiába.

Otthon mélyen hallgattam a dologról, több napon át visszatértem a partra abban a reményben, hogy mégiscsak ott lelem a fókafit. A téli vihar közben elült, a víz csendesen hullámzott, de Bandinak nyoma sem volt. Egy este, vacsora közben előhozakodtam a család színe előtt:

– Bandi valószínűleg kiúszott a nyílt tengerre... – ennyit füllentettem, hogy a gyermekek könnyebben elviseljék a hírt. Minek tudniuk, hogy a kisfóka bizonyosan a jégtáblák között veszett...

Múltak a hetek és múlóban volt lassan a Bandi elvesztése miatt érzett szomorúságunk is. Egyszer aztán a szomszédos városkában élő egyik barátom telefonált: a parton fekszik egy fóka és pontosan úgy néz ki, úgy viselkedik, mintha Bandi volna.

Nem tudtam ellenállni a kíváncsiságnak, bármennyire hihetetlennek is látszott a dolog. Odautaztam, s útközben egyre bizonygattam magamnak, hogy a hír nem igaz. Ha Bandi él, akkor sem hihető, hogy néhány hónapos szabad élet után visszajönne...

Csakhogy a fókafi nem véletlenül tartogatott mindig valamiféle meglepetést a számunkra. Amikor néhány méternyire megközelítettem a parton heverő állatot és kimondtam a nevét, álmosan rám pillantott. Ezek után tiltakozás nélkül tűrte, hogy a gyékénykosárba emeljem és betegyem az autóba.

PIPÁVAL ÉS LÁMPÁVAL

Otthon mindenki pattanásig feszült idegekkel várt. A konyhába vittem a kosarat és Bandit kigurítottam a padló közepére. Mindannyian aggódtunk, hogyan fog reagálni, de az aggodalom fölösleges volt. Végignézett rajtunk, a nyitott pinceajtóhoz kacsázott, aztán belecsobbant megszokott régi fürdőkádjába és elaludt.

Vidáman teltek az évek. Egy idő után úgy ítéltem, hogy Bandinak olyan élettárs kellene, amely szintén fókából van s gondoskodtam egy nőstényről. A házias fókafi igen kedvesen udvarolt, totyogott a nőstény felé és uszonyait szélesre tárta, mintha ölelni akarná. A másik harcias harapásokkal védekezett, végül nagy hancúrozásba fogtak. Néhány hét alatt igen jó barátokká lettek s én úgy gondoltam, az ifjú párt szabadon kell engednem, hogy a nőstény ne az emberekhez szokjék, hanem csupán fókatársához. Egy hideg őszi délután levittem őket a tengerre, a nőstény azonnal alámerült, aztán felbukkant, mintegy búcsúzóul rám nézett és többé nem láttam. Bandi azonban néhány nap múltán ismét a megszokott helyen várt rám a parton.

A téli szállás egyre több gondot okozott a felnőtt fóka miatt, ezért elfogadtam azt az ajánlatot, hogy a leghidegebb hónapokat Bandi töltse a bostoni állatkert egyik tengeri akváriumában. Egy jókedvű zoológusnő jött érte, aki megígérte, hogy a fóka meg fogja kapni a „szükséges" emberi társaságot is. Nehéz szívvel vettem búcsút Banditól, mert attól féltem, hogy az évtizedes szabad élet után baj lesz vele a szűkös állatkerti akváriumban.

Szinte kinevettem önmagam: olyan érzelmek dúltak bennem, mint egy anyában, aki először engedi nyári táborozásra a csemetéjét.

A tél gyorsan eltelt, miközben Bandi összeverekedett néhányszor a „bentlakó" hím fókával, mert mindkét benti nősténynek egyszerre udvarolt és a másik féltékeny volt. Tavasszal elhatároztuk, hogy a fókát hazaköltöztetjük. Bostonnál kiengedtük a nyílt tengerre és izgatottan vártuk, hogyan teszi meg a háromszáz kilométernyi utat. Egyáltalán, megteszi?

Mondanom sem kell, hazajött. Amikor a gyerekek szóltak, hogy már a kikötőben, a megszokott helyén tanyázik, rohanva igyekeztem oda. Megveregettem a nyakát s megkérdeztem, hogy utazott? Rám nézett és ebéd utáni álmába merült.

Este aztán kivittem egy kis lámpát, pipára gyújtottam és a fóka mellé ültem. Hangtalanul élveztük egymás társaságát. ■

dominó

MEGCSINÁLOD?

RETEKÁLLATKÁK

Igen jó tavaszi türelemjáték s egy vidám hangulatú uzsonnát még vidámabbá tehet. Ha a retket úgy vágjuk ketté, hogy elvékonyodó gyökere is megmaradjon, akkor csápok alakulnak ki. Kétoldalt pedig úgy hasíthatjuk fel a retek piros „bőrét", hogy szárnyakká váljanak a felhasított részek, ami pedig középen „potrohnak" megmarad, azt csíkozással díszíthetjük is. Ha a szép, piros retekből oldalt csak egy szeletet hasítunk le, akkor mesés kisegérré válik a zöldség. A lehasított szeletből két fület alakítunk ki és a kés hegyének segítségével a fejbe illesztjük. Ha egy-egy szem borsot is odapöttyentünk, szeme is van az állatkának. Ha közvetlenül tálalás előtt készítjük el mindezt, friss, ropogós is marad a retek.

MEGCSINÁLOD?

BUMERÁNG

Ha a képen látható négyzethálót kinagyítjátok, pontosan átmásolhatjátok a bumeráng alakját is. A négyzetek egy-egy oldala 1,5 centiméternél kisebb és 2,5 centiméternél nagyobb ne legyen. Az anyag, amiből a kifli alakú fegyver készül, lehet puhafa vagy valamilyen műanyag. Hogy aztán a kész bumeráng elhajítás után visszarepül-e gazdája közelébe, az bizonyára a pontos, finom megmunkálástól és a hajítás megfelelő módjától függ. Csakhogy ezt rajzon már nehezebb dolog elmesélni. Tessék kipróbálni . . .

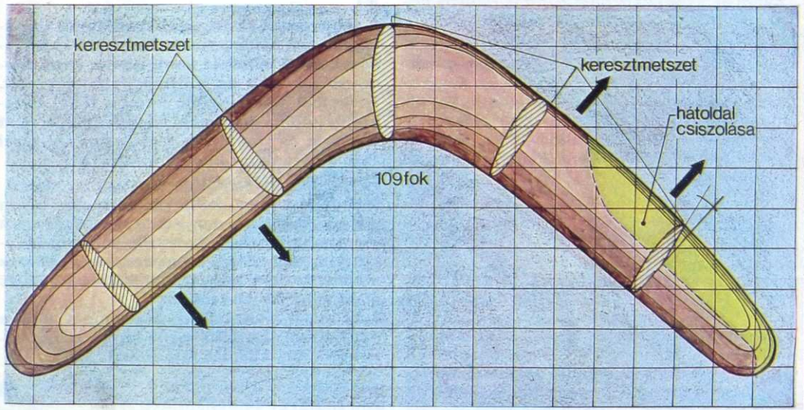

EGY SZOBÁNYI HAJÓ

Akik szeretik a hajózást, jól ismerik a Bodeni-tó partján fekvő Kressbronnt. Itt van ugyanis a világ legszebb hajóinak dokkja, itt horgonyoz az 1787-ben épített Amphion, a Berlin nevű fregatt és a híres Bounty, Blight kapitány hajója, amelyen azonban most már semmiféle lázadás sem tör ki.

Hogyan kerültek a híres tengeri hajók a tó partjára? Hát úgy, hogy modellek, s az egész hajóraj elfér néhány szekrényben. Az egyik legszebb modell a már említett Amphion, amely két méter hosszú, vagyis huszonötször kisebb az eredetinél. A tulajdonos hosszas levelezés útján szerezte meg a svéd

királyi családtól

a hajó eredeti terveit, amelyek alapján modelljét elkészítette. Kedvence egy háromárbocos kalózhajó, amelyet kétszer is megcsinált, amíg igazán elégedett volt vele: a modellen az egyes faragások is ugyanolyanok, mint az eredetin.

Az előárboc tövén, valamint hátul, a tat sarkain különös alakok, oroszlánfejek. A hajónak száz ágyúja volt, ezeket is mind elkészítette Ivan Trtanj, méghozzá minden egyes ágyút az eredeti előírás szerint, hatvan alkatrészből. Egy-egy kész modell

ötven-hatvanezer

darabból áll, megmunkálás és összeszerelés közben bélyeggyűjtő-csipesszel fogja őket és parányi késekkel faragja. Különös és elképesztően aprólékos munka például a kapitányi fülke padlózata vagy a fotelek bőrborítása. De időigényes, kényes feladat az ezernyi csomó megkötése is, hiszen a kötélzetnek is élethűnek kell lennie.

A zászlókat, amelyek tisztességes hajómodellről nem maradhatnak el, Ivan Trtanj felesége, Elizabeth készíti. A „durvább" munkálatok a pincében folynak, de ebben a műhelyben sem gyalupad látványa fogadja a belépőt, csupán egy kis

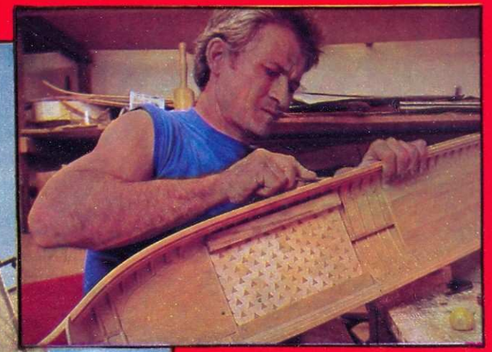

szalagfűrész, egy vasúti sín darabja, amely üllőként szolgál, és – gyertyacsonkok! Lángjuknál hevíti az

apró deszkákat

a modellező mester, hogy kellően hajlíthassa őket, a régi gőzölésnek megfelelően.

Az alapanyag tölgy, körte és cseresznye, de a hajófaragó néha puszpángfához is jut, ezzel lehet a legjobban modellezni. Költségvetését az elefántcsont és az aranyozás szokta megterhelni.

Ivan Trtanj még egyetlen hajóját sem adta el. Az a szándéka, hogy egyszer az egész flottát valamelyik múzeumnak ajándékozza.

Addig azonban még sok munka várja, egyebek között a híres Victory. A tervrajzokat a mester az angol királyi családtól kérte, hogy Nelson admirális zászlóshajója is kiköthessen valamelyik szekrényben.

WILLÁM WILL ÉS AZ ÚJ WYATT EARP

Írta: Goscinny Rajzolta: Morris

Fordította: Timár György

Wyatt Earp (ejtsd: vájet öörp) a Vadnyugat egyik leghíresebb seriffje és lövésze volt.

RÉGI ISMERŐSÖD A MOZIKBAN!

Asterix

a gall

A híres képregényhős kalandjai színes francia rajzfilmen
Április 9-től találkozhatsz Asterixszel a mozikban!

MOKÉP

Ha megmagyarázná a mátkájának

Á, ő teljesen bele van gárgyulva Wyatt Earpbe.

Uff! Sápadtarcok tán figyelnének, ha Félelmes Sas nyelve rezeg?!

Eh, hiányzik valamijük skalp alatt. Félelmes Sasnak meg fölötte.

Jó, gyakoroljon tovább. Csak várjon, míg Félelmes Sas meg én eltávolodunk . . .

Ne! Maradjon segítsen!

Hogyan segíthetnék?

Van egy ötletem! Belekötök magába Miss Kate Chutch előtt, és legyőzöm magát. Na?

Ez hülye.

Persze félrecéloznék . . . Fizetek is érte!

Ha nem, hát nem. Nem élhetek Miss Kate Chutch nélkül . . . Pá, világ!

PAN!

Mellé!

Jó, jó, segítek, csak siessünk!

HUNGAROTON MAGYAR HA GLEMEZGYARTÓ VALLALAT

Akkor hát egy óra múlva, a főutcán! Ott leszek Miss Kate Chutch-csel.

Majd azt mondom, tiszteletlen volt vele, s párbajra hívom, jó?

Jó. De ne félrecélozzon, hanem rám, az biztosabb.

Később, a megbeszélt helyen . . .

Tiszteletlen . . . Hogyan legyek tiszteletlen?

Itt is vannak.

Ööö . . . kisasszony . . ön igen . . . szép.

?

Willám Will! Ugye, maga Willám Will?

De . . . én.

Ő, Balfake, ez Willám Will, aki olyan, mint Wyatt Earp! Ha te is ilyen volnál!

Willám Will?

Nos, tojok Wyatt Earpre és Willám Willre, és megmutatom, hogy különb vagyok ezeknél a bohócoknál!!

Ám ugyanebben az időben egyéb súlyos események is történnek . . .

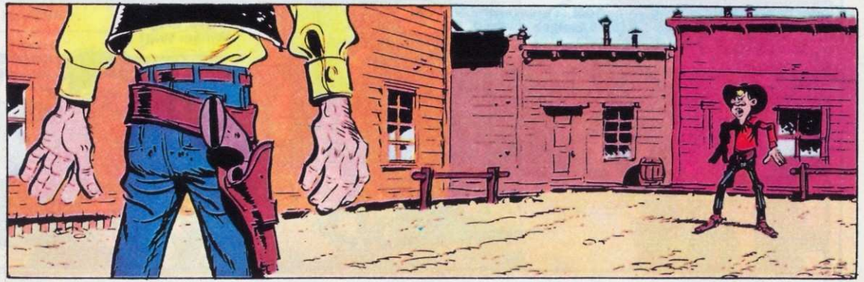

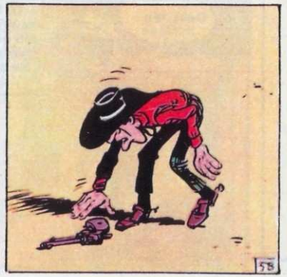

Szeretnél 10 000,– Ft értékű hanglemezt, vagy 20 000,– Ft értékben farmerszerelést nyerni? S mit szólnál egy jugoszláviai úthoz, esetleg szívesebben utaznál a szovjet Riviérára? De egy bulgáriai repülőjegy is elérhető, ha . . .
A HÁTTÉR 13., 14., 15., 16., 17., 18. MAGAZINOK REJTVÉNYEIT MEGFEJTED, MERT ILYEN FŐNYEREMÉNYEKKEL KECSEGTETHETLEK. S ez még nem minden, hiszen néhány csemegét igazán elárulhatok NEKED a tartalomból!

– Az ember csak rendellenes majom?
– A férfidivat hóbortjai.
– A Lézerszínház kulisszái mögött.
– A világ első és egyetlen űrhajós festőjének alkotásai.
– „Ma inkább Mercutiót választanám" – Interjú Mácsay Pállal.
– Néhány számológépes játék.
– Beszédes bűnjelek.
– Jókai Mór és Laborfalvy Róza házassága.
– A ruha is teszi az embert.
– István király lázadó rokonai.
HÁTTÉR 13., 14., 15., 16., 17., 18., a számmal jelölt korosztálynak és mindenkinek, aki kíváncsi a tanok kulisszatitkaira.

EZ A MEGOLDÁS, AMELLYEL A TANULÁS IS VONZÓVÁ VÁLIK!

Ha tetszik az ajánlat, 75,– Ft-ért belépőt válthatsz a tudományok világába, s egyúttal megválthatod a szerencsédet is.
Kapható a Könyvért és szövetkezeti könyvesboltokban, valamint a Skála áruházakban.
Könyvért boltok Budapesten és vidéken:
Könyvesház – XIII., Váci út 19.
Könyvértéka – V., Honvéd u. 5.
Illyés Gyula Könyvesbolt – VI., Népköztársaság útja 16.
Múzsák Könyvesbolt – IX., Ráday u. 3.
Könyvesbolt – XXI., Karácsony Sándor u.
Győr, Arany János u. 18.
Pécs, Rákóczi F. u. 39/a
Sopron, Színház u. 9.
Miskolc, Korvin Ottó u. 5.

MEGRENDELŐLAP

A megrendelőlapot a következő címre kérjük beküldeni:

KÖNYVÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT
Értékesítési Osztály
1391 Budapest, Pf. 204

Név: _____
Cím: _____

MEGRENDELEM A HÁTTÉR 13 14 15 16 17 18 MAGAZINOK KÖZÜL A KÖVETKEZŐKET:

_____

Így lett Balfake barátunk a város legendás seriffje, akit rettegtek a gonosztevők . . .

LEVEGŐ ÉS TÁVOLSÁG

Van egy idegen eredetű szó a magyar nyelvben: perspektíva. Általában átvitt értelemben használjuk, lehetőség, távolabbi kilátások, később megvalósuló tervek, vagy éppen „kifutás" jelentéssel. De a szó eredeti, képzőművészeti tartalma egészen egyszerű.

Az embernek két szeme van, s ezért a tárgyakat, a környező világot két „szemszögből" látja. A térhatású fényképezés egyik technikai megoldása is az, hogy ugyanazt a látképet, ugyanazt a tárgyat kétszer fényképezik le, méghozzá úgy, hogy az első fénykép után egy kevéssel eltolják oldalirányban a készüléket, és úgy kattintják el másodszor is. A kettő együtt szemlélve – különleges szemüveggel – ugyanolyan térhatású képet biztosít, mintha a valóságban néznénk az illető tájképet vagy tárgyat.

Ha egy festő képet fest, és szeretné ugyanezt a térhatást elérni, természetesen nem gondol ilyen műszaki trükkökre. (Régebben nem is gondolhatott.) Másként fogalmazva: a festők mindig igyekeztek olyan képet létrehozni, amelyen pontosan látszik, hogy valami közelebb, másvalami pedig távolabb helyezkedik el.

Képzeletben kezdjünk el játszani: egy papírlapon húzunk vízszintes vonalat, legyen ez a horizont. Jelöljük meg a közepét, és innen kiindulva húzzunk egyeneseket a papírlap (vagyis a kép) sarkaihoz. A „horizontvonalon" megjelölt középpontot „enyészpontnak" nevezik, s ha például egy utcát vagy fasort rajzolunk, ez az enyészpont az, ami elvész a távolban, ahová „összefut" a többi vonal, amerre a fák vagy az útszéli házak egyre kisebbek lesznek. Ha tehát az így bejelölt papírra a vonalak mentén felrajzoljuk azt a bizonyos utcát vagy fasort, messzire futó, hosszú, távoli útvonalat kapunk.

Ez világos, de mi történik akkor, ha nem egy út közepén állva rajzolunk, vagy egyáltalán nincs is út, fasor? Hogyan ábrázoljuk a papíron a távolságot?

Egyáltalán, a távolság csupán a vonalakban jelenik meg? Hiszen azt is megfigyelhetjük, hogy messziről a hegyoldal kék, amint közeledünk hozzá, egyre inkább kiderül, hogy ugyanolyan zöldek a fák és bokrok ott is, akár az orrunk előtt . . .

A távolság tehát a színekre is hatással van. Hogyan? Ezt a kérdést a késő középkor óta sok festő vizsgálta. (A festők ugyanis sokkalta korábban kezdtek a távolság, a perspektíva törvényeivel foglalkozni, mint a fizikusok.) Leonardo da Vinci például tanulmányokat végzett, és eredményeit lejegyezte.

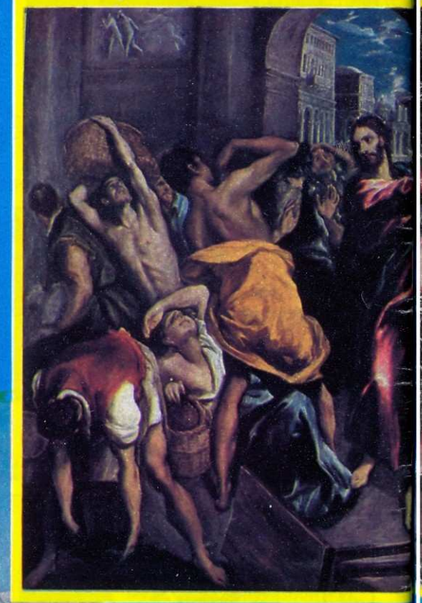

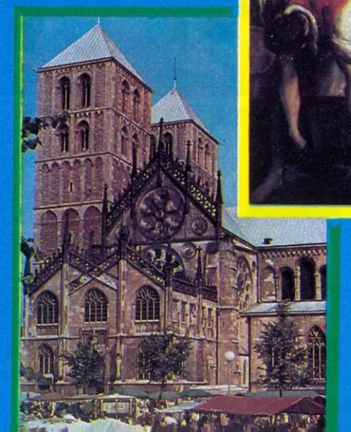

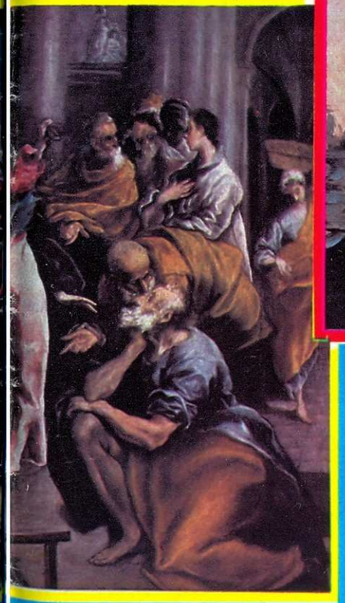

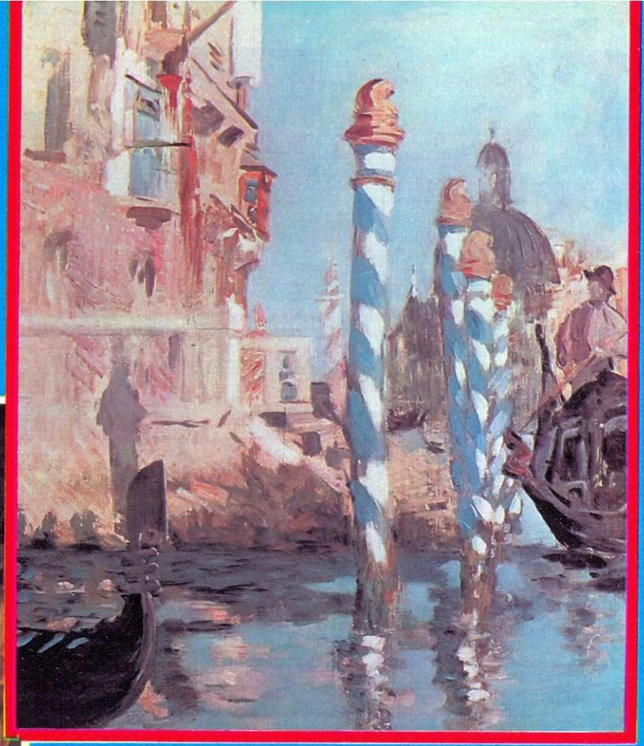

Ha megnézzük egy táj fényképét, semmi kétségünk: a dombtető távolabb van, mint a közelben álló fák. Az előbbiek alapján megkísérelhetjük az „enyészpont" és a „perspektívavonalak" bejelölését, de nem sok sikerrel, hiszen nincs olyan egyértelműen kiemelkedő tárgy, amit jelölhetnénk. A színek azonban önmagukért beszélnek, „levegőt" visznek a képre, és mi bizonyosak lehetünk abban, hogy a dombtető valóban távol van.

Ha épület látképéhez folyamodunk, egyszerűbb a dolgunk. Az 1. képen látható templom (a münsteri dóm) fényképe szinte kínálja, hogy a perspektívavonalakat bejelöljük – s ekkor valahol a képen kívül, attól jobb oldalra találkoznak az egyenesek, ott lesz az enyészpont.

Nézzük azonban a 2. számú képet, a görög származású spanyol festő, El Greco (ejtsd: el grékó) egyik híres képét, A kufárok kiűzése címűt, amelyet a Görög (mert ezt jelenti a neve) 1604-ben festett. (Idézzük fel a kép témáját: Jézus kiűzi a Templom udvaráról azokat, akik kereskedéssel, nyerészkedéssel beszennyezik a szent helyet.)

Itt ugyan találhatunk – főként a háttérben – olyan épületrészleteket, amelyekből kiindulva perspektívavonalakat rajzolhatunk, tehát kijelölhetjük a képzeletbeli enyészpontot, mégis, anélkül, hogy ezekre figyelnénk, a szemünk azonnal tudja, hogy mi az, ami elöl történik s mi az, ami jóval hátrébb. Az ok, vagy pedig, másként fogalmazva, a festő „fogása" egyszerű: ami elöl van, az élesebb, tisztább, mint az, ami távolabb. Elöl nyilvánvalóbbak, tisztábbak a színek is. A levegő, amely elválaszt minket a messzebb lévő dolgoktól, megváltoztatja a színeket s ezt a festőművész jól tudja, jól érzékelteti.

A levegő hatását csodálatosan érzékelhetjük egy múlt századi festményen, Edouard Manet (ejtsd: eduár mané) francia festő képén, amely A velencei Canale Grande címet viseli és 1874-ben készült. Itt már egyáltalán nem figyelünk arra, hogy az oldalt látható épület párkánya milyen irányban mutat, ezt csak akkor vennénk észre, ha a többi benyomással ellentétes volna. A távolságot mindenekelőtt a víz fölötti párás levegő jelzi: a kupola alig-alig látszik a vízpárával telt messzeségben, s még a közelben – tehát a kép „elején" – álló kikötőoszlopok közül is csak a legközelebbi látszik teljes élességgel. (3. kép)

Levegő és távolság így jelenik meg a festők képein, felvillantva azt, amit a festő látott, és amit nekünk akar „elmesélni" a képen. Nem egyszerűen egy látványt akart közölni, hiszen azt a fényképezőgép sokkal olcsóbban és egyszerűbben elvégzi. A festő titkot mutat meg nekünk a távlat, a levegő, a színek segítségével.

AKIT MEGRAJZOLTAK

„Reszkessetek, egerek!" – hangzik a tévéből, és a magyar gyerekek tömegei kuporognak reszketve a képernyő elé. No, nem a félelemtől reszketnek, hanem az örömtől, hiszen jó ismerősöket látnak viszont: a Hanna–Barbera szerzőpáros vidám rajzfiguráit. Pillantsunk vissza az ősökre: ha lett volna tévé ötven évvel ezelőtt, miféle alakok vonzották volna eléje a gyerekek (és felnőttek) millióit?

Számos képzeletbeli alak született a XX. században és terjedt el a rajzfilmek jóvoltából az egész világon. Különös dolog ez a rajzfilm, hónapokon vagy éveken át egy csomó ember rajzolgat, méricskél, hogy aztán egy néhány perc alatt lepergő képsor jöjjön létre.
Amikor rajzfilm készítését határozzák el, először természetesen kitalálják, hogy miről fog szólni, aztán meg kell születnie a kedvenc alakoknak. Legalábbis a tervezők igyekeznek olyat létrehozni, hogy milliók kedvencévé váljék. Nem mindig és nem mindenkinek sikerül a nagy feladat, de ha igen, akkor számíthat arra, hogy bevonul a nézők szívébe. Ha bárkinek feltesszük a kérdést, tud-e egy híres rajzfilmest mondani, valószínűleg mindenki Walt Disney nevével válaszol. A híres amerikai alkotó

Donald kacsa – önmagát „retusálja" a filmstúdióban, hiszen elégedetlen a saját külsejével . . .

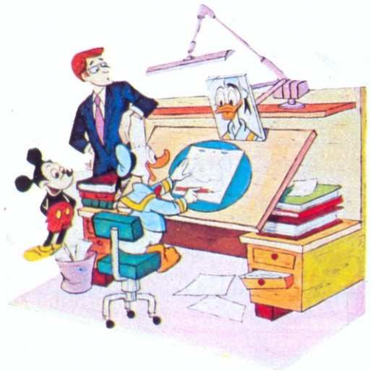

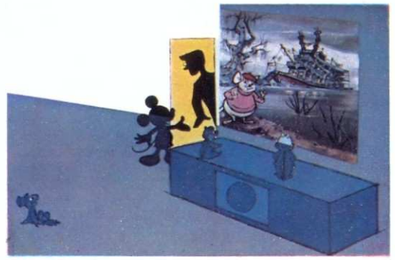

Walt Disney mindent valóra váltott, a mese lett nála valósággá: a kis alakok önmagukat szemlélik a házi vetítőben . . .

a leghíresebb meséket

megfilmesítette, így a Hófehérkét, a Kék madarat, A dzsungel könyvét, a Pán Pétert, vagy a Hamupipőkét. Leghíresebb „gyermekei" azonban saját leleményű két állatkája, Donald kacsa és Miki egér. Az öregebbik Miki, 1931-ben született. Mindig jókedvű, mindenkin segíteni akar, de néha ügyetlen és a jó szándéka is gyakran visszájára sül el. Hét évvel fiatalabb nála Donald, a zsémbes, folyton mérgelődő kacsa: ő viszont kalandjai során inkább azon vesztett, hogy mindig, mindenkinél okosabb akart lenni.
Volt aztán olyan alakja is az amerikai rajzfilmgyártásnak, amely világhírét csak úgy, véletlenül nyerte el. Egy ízben ugyanis Segar és Sagendorf rajzfilmtervezőknél reklámot rendelt egy konzervgyár: parajkészítményüket kell reklámozni. A két tervező kitalált egy tengerészfigurát, aki kicsi ugyan, de nagyon erős, hiszen a tápláló spenótot fogyasztja. Bármilyen veszélybe kerül a kis ember, csak bekap egy adag spenótot és máris győzedelmeskedik . . . Igen, semmi tévedés, egyesek

Popeye – spenótot evett és mindig legyőzte a gonoszt

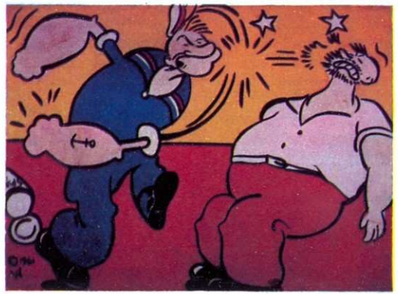

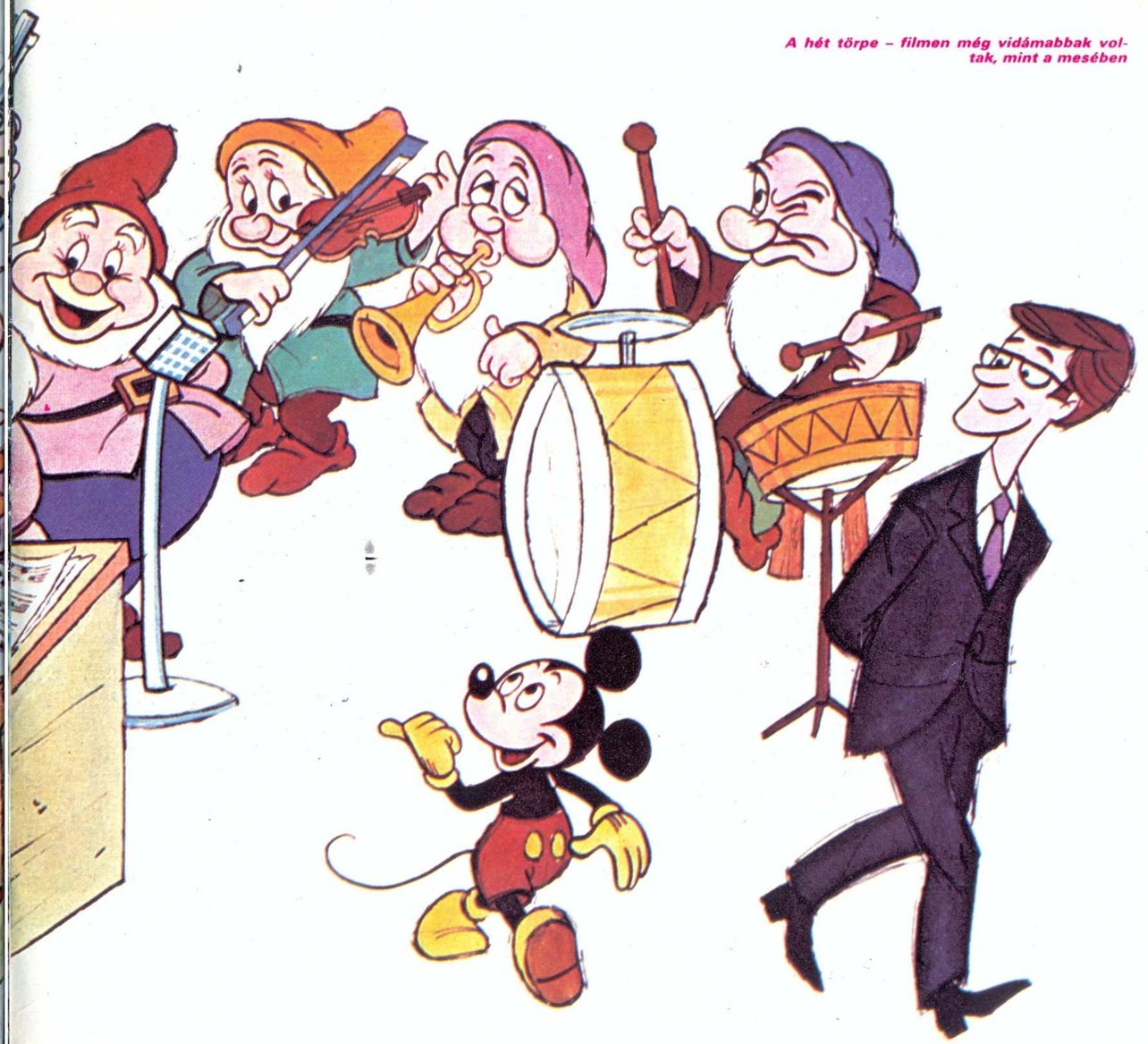

AKIT
MEGRAJZOLTAK

alfa

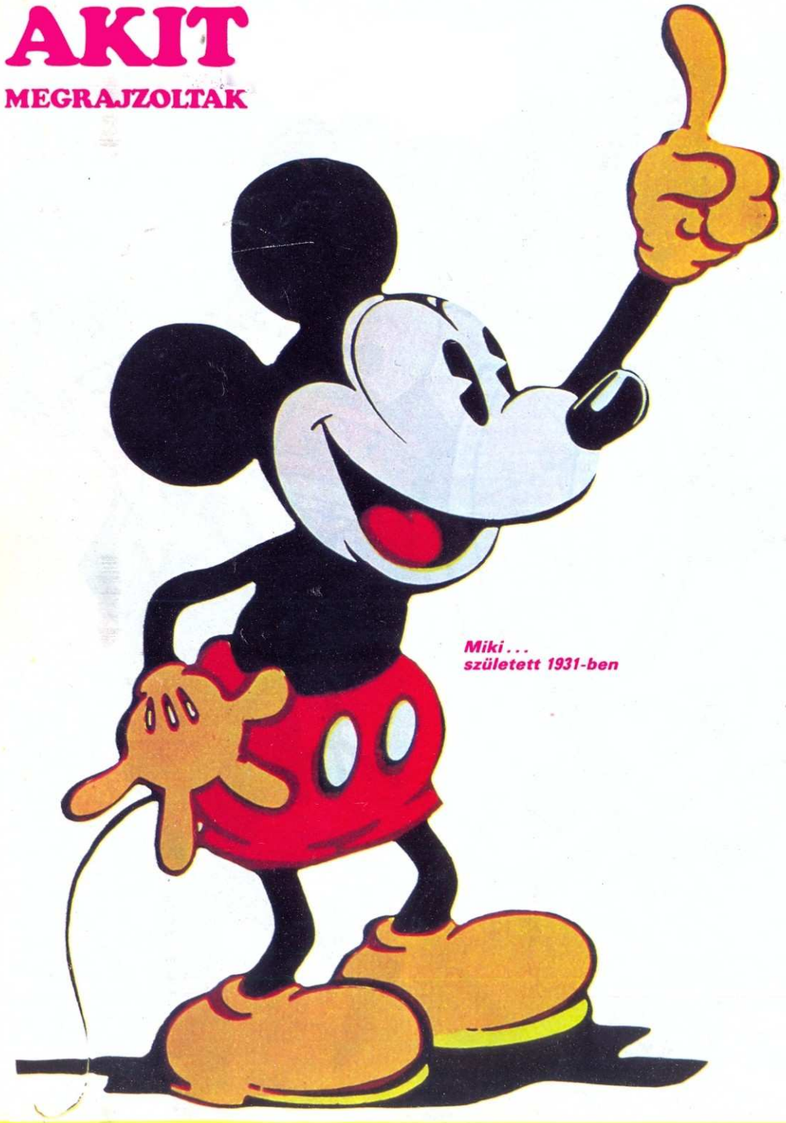

Miki . . .
született 1931-ben

már tudják is,

hogy Popeye-ről van szó, akiről még két-három évtizede a magyar gyerekek is dúdolgatták a nótát: Popeye a tengerész, hajóját nem éri vész . . .
A kötélizomzatú kis tengerész valóban reklámfigurának született, de alkotói annyi humorral és bájjal ruházták föl, hogy Popeye önállósult és apró kalandjait (vagyis a kisfilmeket) mindenütt a világon örömmel nézték azok is, akik sohasem hallottak az amerikai konzervgyár spenótjáról.
A rajzfilmek híres figuráinak ugyanis van jelleme, méghozzá kétszeresen is. Ahhoz, hogy egy rajzolt alak mozogni tudjon, olyan grafikai megoldást, olyan megfogalmazást kell alkalmazniuk az alkotóknak, hogy az alak és az arc bármilyen helyzetben fölismerhető legyen. Próbáljatok meg egy

vidám, aztán egy dühös

arcot rajzolni s azonnal kiderül, milyen nehéz feladat, ha azt akarjátok, hogy ugyanaz az arc mosolyogjon, vagy mérgelődjék. Az így „megmozgatott" alakot aztán még egy „jellemrendszerrel" kell fölruházni, hogy kalandjai izgalmasak, érdekesek, mulatságosak legyenek.
Miközben a tervezők ezen dolgoznak, más tervezők a kitalált történethez háttereket rajzolnak. Ez sem kis feladat, aki látta például A dzsungel könyvét Walt Disney filmjén, az elképzelheti, mennyi ötletre és munkára van szükség ahhoz, hogy Bagira és Maugli abban a rajzdzsungelben futkározhasson.
Walt Disney stúdiójában is, másutt is született még jó néhány mesealak, egyebek között rajzasztalon kelt életre a sok-sok, legyőzhetetlen szuperhős, akik aztán tizenöt-húsz éve valódi emberekkel forgatott játékfilmeken öntik el a mozikat. De ez már

más történet,

az eredeti rajzfilmhősök hosszabb életűek és kedvesebbek, hiszen a rajzolt világ is szebb, izgalmasabb. Azok az alakok, amelyek a celluloidlapokon festékből kelnek életre, gyakran a nézők – no és persze az alkotók – vágyait, képzeletvilágát fejezik ki. Ezért érezzük úgy, hogy valódibbak a valódinál, hiszen ki tud olyan házsártos lenni, mint Donald kacsa? Pedig házsártos emberből van a valóságban is, bőven . . .
Miki egér jókedve pedig olyan kincs, amire csak azt mondhatjuk, bárcsak ilyen jókedvűek tudnánk lenni mi magunk is . . .